

הפשיטה על מפקדתו

של

חסן סלאמה

הרקע והגורמים

להשכיר" מקרב עריקים בריטיים. המקומיים היו מותיקי הפורעים ב"מאורעות" קודמים, שהתמחו במארכים ובחבלה. אבל בעיקר נשענה מפקדה זו על כפריים ועירוניים ערביים, משכס בצפון ועד לחברון בדרום, ומיריחו במזרח ועד לרמלה במערב. היא פעלה בעיקר נגד גוש עציון ונגד ירושלים וחבלה בתחבורה לירושלים שעברה בהרי יהודה; כן פעלה נגד הישובים שבקרבת הדרך.

המפקדה ה"מערבית" (מפקדת "מחוז-לוד") — היא מפקדתו של חסן סלאמה — חלשה על כוח דומה בהרכבו לזה של המפקדה ה"מזרחית". מקורות הכוח שלה — נוסף לגרעין המגוייס — היו הכפריים הערביים והערבים המערביים שבמרחב שלטונה, כגון: לוד, רמלה, בית-דגון, יזר וכו'. כן עמדו לרשותה מספר יועצים גרמניים.

כמו עבד אל-קאדר, היה אף חסן סלאמה קשור למופת ול"ועד הערבי העליון".

חסן סלאמה הפעיל, אומנם, את כוחותיו להטרדת שכונות הספר של תל-אביב. אולם עיקר פעולתו הייתה חבלה בתחבורה לירושלים ולדרום — וכן פגיעה בעמדות המשען שנועדו להבטיח אותה — תחילה בקטע ת"א—בית-דגון, ואח"כ בקטע דרך-הבטחון של מולדת (בשיטה של מיקוש).

בשעת הצורך היו שתי המפקדות מפעילות את הלוחמים שבקרב האוכלוסיה ע"י קריאת ה"פוע" — שהיא הזדעקות המונית של כפריים (ולעתים אף של עירוניים) לעזרת הגרעין הלוחם. הזדעקות מעין-זו לא היתה כרוכה בבעיות אפסנאיות, כי כל "מוזעק" דאג לנשקו, לתחמושתו ולמזונותיו. אולם, מאידך גיסא, היתה ה"פוע" בעלת "נשימה" קצרה

1. מגמת האויב — ירושלים

מיד לאחר החלטת האומות המאוחדות על הקמת שתי מדינות עצמאיות בתחומי ארץ-ישראל, ואזור בינ-לאומי אחד, פתחו ערביי הארץ בפעולות איבה. המנהיגות הערבית המקומית, בראשותו של ה"מופת", ביקשה להצית בארץ אש כזו, אשר תניע את עמי העולם לחזור בהם מהחלטתם, ואת היישוב היהודי — להתיאש מביצועה. לאחר חודשיים של "פעולות" בכל חלקי הארץ — התקפות בכונה לרצוח או בכונה לחבל ברכוש ובמשק, כדי להטיל מורא על היישוב היהודי — הסתמנה מגמתה של המנהיגות הערבית, כדלקמן:

כיבוש האזור הפגיע והרגיש ביותר של היישוב היהודי — ירושלים ובנותיה — מתוך תקווה שהדבר יביא לידי כניעת היישוב כולו. השיטה שבה בחרה אותה מנהיגות להגשמת מגמתה התבססה על פעולה משולבת: השגת ניתוק (שפירושו מניעת אספקה). יחד עם ביצוע סידרת התקפות, שתכליתן כיבוש הדרגתי של השכונות החיצוניות של הבירה ושל היישובים הבודדים הסמוכים לה.

2. כוחות האויב ואורח פעולתם

הדרך לירושלים, ששימשה מטרה עיקרית להתקפה הערבית, עברה במרכזים ערביים גדולים — או בסמוך להם — אשר היו כפופים לשתי מפקדות ערביות: במזרח — מפקדתו של עבד אל-קאדר, ובמערב — מפקדתו של חסן סלאמה. לרשותה של המפקדה ה"מזרחית" עמד גרעין מגוייס של מתנדבים זרים ומקומיים. הזרים היו מתנדבים מעיראק וממצרים, וכן מספר אנשי "חבר-

חסן סלאמה — בהצטרפן אל גרעין־הקבע הלוחם שלהם — את הישגיהן הגדולים ביותר.

באותם הימים הוכשלה שיירת נבי־דניאל (ע"י כוחותיו של עבד אל־קאדר) ושיירת חולדה (ע"י העיראקיים מואדי־צראר וכוחותיו של חסן סלאמה — מרמלה והסביבה). סמוך לכך חגג חסן סלאמה — אם כי ללא הצדקה — גם את נצחונו על בית הק"ל (שעל הכביש בבית־דגון), אותו הצליח להרוס סוף־סוף בעזרת מכונית עמוסה חומר־נפץ.

לאחר כשלון השיירות הנזכרות ולנוכח לקח תשמדתה של השיירה ליחיעם בצפון, התברר כי שיטת הליווי־הצמוד — אשר בעזרתה ביקשו לפתור את בעיית קיום התחבורה העברית בדרכים — שוב אינה עונה על הצרכים.

נראה היה שהיוזמה בדרכים עברה לידי האויב, אך לא לזמן רב. שכן, כבר בתחילת חודש אפריל חל מפנה בשיטת מלחמתנו על הדרכים, מפנה אשר נועד להחזיר את היוזמה לידינו באמצעות פעולות יוזמות, מבוצעות בכוח רב־יותר משהיה מקובל עד אז. היה ברור לכול, כי מצבה של ירושלים חמור ביותר, ועל־כן הוחלט כי הפעלה ראשונה של כוח כזה תיעשה לשם פריצת הדרך לירושלים, ושם ניתן לפעולה — מבצע „נחשון“. מבצע „נחשון“ צריך היה להתגבר על שני „אזורי־מחסום“: הראשון של חסן סלאמה והשני של עבד אל־קאדר.

לצורך המבצע קובצו יחידות מחטיבות, שונות —

ביותר, מכיון שהמוזעקים חזרו לבתיהם אחרי ימים מספר — או אף שעות ספורות. כן פחתה יעילותה של שיטה זו ככל שרחקה זירת־הקרב מכפריהם ומבתיהם של המוזעקים, שכן אז היו מתגלים ביתר־שאת הקשיים הארגוניים; והפיקוד צריך היה להתגבר על נרגנות של „דברים“ מכל כפר.

בדרך־כלל לא עלה בידי „הפוע“, אף בצירוף גרעין־קבע קטן, לעמוד בפני כוח בעל אופי צבאי סדיר — ולו גם קטן ממנה במספרו — שעה שהיה הלז מאומן היטב ובעל עדיפות בנושק. היא נכשלה כאשר הכפרי התחיל חושש לביתו־שלו, כתוצאה מפשטות מוצלחות שביצע ארגון „ההגנה“ בכמה כפרים בבת־אחת. עבד אל־קאדר, שניתן במזג של מנהיג (אכזרי למדי) ובכוח השפעה אישית על אנשיו, הצטיין בארגון „הפוע“. הוא הצליח להלהיב את אנשיו והביאם לידי קנאות רבה כל־כך, שיש ושימשה פיצוי לרבות ממגרעותיהם בארגון ובאימון. חסן סלאמה הצליח פחות בארגון „הפועות“, בעיקר בגלל אופיה של האוכלוסיה הערבית בשפלה, שהיתה פחות מלוכדת במסגרת הכפר וה„חמולה“ ופחות עזה באופיה. על־כן נשען הלז יותר על זרים ועל גרעין־קבע מבין המקומיים.

3. ימי „נחשון“

על אף כל מגבלותיהן המוזכרות, נחלו, בסוף חודש מרס 1948, „הפועות“ של עבד־אל־קאדר ושל

קוים לדמותו של חסן סלאמה

כוכבו מחדש. הוא ובן־דודו של המופתי, עבד אל־קאדר אל־חסייני, היו המפקדים בהם תלה חג' אמין את תקוותיו הגדולות.

חסן סלאמה (מסומן בחץ) במפקדתו שב„בית־היתומים“.

חסן סלאמה נולד ב־1912, בכפר קולה שבנפת רמלה, למשפחה ענייה ובלתי־מכובדת. משך תקופה מסוימת בבחרותו עבד כסייס אצל איכרי פתח־תקוה היהודיים. אותו זמן עסק ברכישת נשק ל„הגנה“ — על־מנת לקבל פרס, כמובן, עם פרוץ מאורעות 1936 הצטרף לכנופייה באזור קלקיליה.

ב־1937 נאסר בשל מעשה חבלה ברכבת, אך ברח מן המאסר והצטרף למפקד הכנופיות הנודע עארף עבד־אל־רזק מטייבה שלידי תול־כרם. האחרון מינה אותו למפקד אזור לוד־רמלה. עד מהרה ריכז תחת פקודתו מזוינים רבים והפך למפקד עצמאי, אך המשיך לקיים קשרים עם ממנהו. הוא שלח את אנשיו גם ליפו העיר; והיה זמן ששלטו בה שלטון־אימים הוא ואנשיו של עארף. כן קיים „בית־דין“ אימים בקולה, כפר־מולדתו. בסוף תקופת המאורעות ברח לדמשק ומשם לעיראק. אחרי כשלונו של מרד רשיד־עלי בעיראק ברח לגרמניה — בה קיבל הכשרה צבאית — ועשה בה קרוב לשנתיים.

בשלהי מלחמת־העולם השניה (ב־1944), הוצנח סמוך ליריחו. מאמצי הבריטים לתפשו עלו בתוהו, אף כי הוכרו על מתן פרס גדול למי שיעזור בכך. לאחר החלטת או"ם מה־29 בנובמבר 1947, דרך

אולם, נוסף להשתתפות ישירה זו במבצע, הגישה החטיבה לידי מגשימי המבצע „שי” — את פיצוץ מפקדתו של חסן סלאמה. פעולה זו תוכננה, אמנם, עוד בטרם היות „נחשון”, אולם היא תואמה מבחינת הזמן למבצע בכללו ע”י מפקד החטיבה (שנתמנה למפקד „נחשון”) ורק על רקע המבצע בכללותו נתגלו בשלימותן תכליתה וחיוניותה.

אף כי היה בזה משום: (א) חשיפת אזורי יישוב בפני סכנות חמורות; (ב) ניצול הרורבה האחרונה שעמדה לרשות ה„הגנה”.

חטיבת „גבעתי”, אשר נועדה לשמש אחד מחלקי-היסוד של כוח זה — העמידה לפעולת „נחשון” חמש פלוגות. הללו לא פעלו כגדוד אלא שותפו בגדודי „נחשון”.

הכנות מוקדמות

1. ידיעות

א. ידיעה חשובה מגיעה לחטיבה

ב־14.3.1948 הגיעה למפקדת החטיבה ידיעה ממקורות הש”י (שירות הידיעות של ה„הגנה”) וזו לשונה:

עבד אל־ג'אבר שומארי, המפקד העיראקי של רמלה, וחסן סלאמה, מפקד הכנופיות הערביות במחוז לוד — תפשו את בנין בית־הספר הבריטי לקצינים שליד באר־יעקב וקבעו בו את מרכז המחוז.

עבד אל־ג'אבר שומארי וחסן סלאמה מקיימים ביניהם יחסים טובים ומשתפים פעולה בשטחים רבים.

הקצין העיראקי נוהג בחזקת־יד ומשליט סדר. הוא אוסר — אף מכה — אנשים המפירים משמעת, לרבות תושבי רמלה השקטים.

בבנין נמצאים למעלה ממאה איש, החיים חיי מחנה לפי סדריו קבוע. בכל בוקר הם עוסקים בספורט.

הבית הוא בן ארבע קומות. בקומה העליונה נמצאים חדרי המפקדה, על הדלתות תלויים שלטים מזהים (מפקד המחוז; סגן מפקד; מפקד אזור וכד’).

שתי הקומות התיכונות משמשות למגורים. בקומה התחתונה נמצאים חדרי־אוכל, מזון וחדרי־שעשועים.

בבנין נמצאים למעלה ממאה איש, החיים חיי מחנה לפי סדריו קבוע. בכל בוקר הם עוסקים בספורט.

טלפון־שדה מקשר את הבנין עם רמלה, דרך הפרדסים.

הבית שייך למועצה המוסלמית העליונה.

בחלקו התחתון של המסמך אשר מסר את הידיעה נכתבו כמה מילים בכתב־יד זעיר:

„הרי אוביקט לפעולה!”

אם הנך מעונין בכך וזקוק לפרטים נוספים על המטרה — נשתדל לספקם במיטב יכולתנו.”

הגדוד השני על פלוגה א’ שלו, אשר שכנה באזור באר־יעקב. הפלוגה נקטה מספר פעולות כדי לאסוף את הידיעות הדרושות:

- ביצעה שורת סיורים, של מפקדים ושל סיירים.
- הציבה תצפיות בבאר־יעקב.
- בדקה את תוכניות הבנין ואת סביבתו הקרובה בעזרת תרשימים מדויקים, שהיו מצויים ברשותו של אדם שהשתתף, כמנהל־עבודה, בהקמת הבית.
- הזמינה תצלומי־אוויר.
- דרשה ידיעות נוספות ממקורות הש”י.

החטיבה, שהכירה בחשיבות ה„אוביקט”, העבירה הוראה לגדוד השני לערוך סיורים, כדי להשיג ידיעות נוספות, לצורך הכנת פעולה נגד יעד זה. למעשה הקדים הגדוד „נעשה” ל„נשמע”. עוד לפני שידע כי חסן סלאמה קבע בביה”ס לקצינים את מפקדתו, לטש הגדוד את עינו לעבר הבנין הגבוה (אשר שלט בתצפית על הסביבה כולה ועל מבואר תיה הצפון־מערביים של רמלה) ואף החל אוסף ידיעות אודותיו.

ב. פלוגה א’ אוספת ידיעות

את משימת איסוף הידיעות על היעד הנזכר הטיל

אחר המ"כים מספר:

בשעות לפני-הצהריים, כשבועיים לפני הפעולה נגד מפקדתו של חסן סלאמה, נקראתי אל מטה הפלוגה בקי-בוץ עקיבא שליד באר-יעקב. כשהתייצבתי במקום מצאתי את מפקד הפלוגה, שניאור, כשהוא גחון על מפה. הוא נשא את עיניו מן המפה והזמינני לשבת לידו. מיד פתח והסביר לי את משימת הסיור אשר לשמו נקראתי: (א) בדיקת דרך התנועה מבאר-יעקב לבית-הספר לקצינים ברייטיים, (ב) לשעבר, (ב) בדיקת הגדרות המקיפות את הבית מכיוון צפון.

את המשימה מסר לי במילים ספורות: אך האריך במסירת הידיעות שהיו כבר בידו, ואשר עשויות היו לסייע לכיתתי ולי בביצוע התפקיד.

לאחר שקיבלתי את כל הפרטים, יצאתי עם אנשי הכיתה לעמדה במבואותיה המזרחיים של באר-יעקב. בעמדה זו ציינתי לאנשי את נתיב ההתקדמות שבו בחרתי. נשארנו שם כמחצית השעה, כדי ללמוד יפה את השטח אשר בו עתידים היינו לנוע באותו לילה.

כשעה לאחר רדת החשכה יצאנו מבאר-יעקב לעבר היעד. טרם צאתנו נמסרה לנו הסיסמה לאותו לילה. הלילה לא היה בהיר ולכן היה הסיור נוח. המוביל את הכיתה היה אחד הסיירים — איש באר-יעקב — שהשתתף בסיורים קודמים לאותו יעד.

עיקרו של נתיב הסיור עבר בין הפרדסים הגובלים עם מסילת-הברזל המחברת את לוד עם רחובות, והעוברת דרומית לבנין. התנועה בשטח הנטוע, והצורך להעזר במסילה לשמירת הכיוון — גרמו לכך שקצב התקדמותנו יהיה איטי מן המשוער מראש. בתנועתנו נוהרנו ביותר שלא להתגלות, ואכן, נענו בשלום עד שהגענו לדרך-עפר הסמוכה ליעד. עצרנו לפני הדרך ושלחנו סייר כדי שיבדוק אם היא „נקייה“. טרם הספיק הלז לחזור ולמסור ידיעות, שמענו קולות חשודים. נשארנו קפואים במקור מנו — כשלושים מטר מהדרך.

אחד מאנשינו הוציא את ידי-הדריכה של ה„סטן“ משקע-הבטחון. לחשתי: „לא לירות!“. זכרתי את הזהרות החמורה של המ"פ „לא להסתבך“.

המתנו מספר דקות עד שהסייר חזר והצטרף אלינו. הצינו את הדרך במהירות ובשקט, ולאחר זמן קצר הגענו לפרדס שמצפון לבנין בית-הספר. כאן השארתי את הכיתה — בהבטחה היקפית — כחמישים מטר מן הגדר המקיפה את הבית, ואילו אני ועוד אחד מאנשי התקרבונו בחזילה לגדר. בכמה מחדריו של הבנין בן ארבע הקומות, שהטיל עלינו אימה בעצם גודלו, בערו גורות חשמל. שתי גורות

בעלות עצמה גדולה, קבועות על עמודים בשני קצות החצר הפונה לעברנו, הטילו אור על מרבית השטח.

האור, אשר הרתיענו ותחילה, סייע לנו לבחון את המתרחש. לאחר-זמן קצר ביותר הבחנו בשני זקיפים, אשר נעו יחד, בשטח שבינינו לבין הבנין. הללו לא הבחינו בנו, הגם שנעו סמוך לגדר. הגדר היתה עשויה משתי קונצרט-טינות לרוחב ואחת לגובה („תלת-תלתית“).

מאחר שהיתה בידינו כל האינפורמציה שנצטוינו להשיג, לא היה טעם להוסיף ולשכב במקום, מחשש התגלות. מקץ רבע שעה, לערך, עזבנו את המקום. בדרכנו חזרה נענו באותו נתיב בו באנו. שכן — למרות השיעור אשר למדנו מ„רבותינו“, כי בסיור אין לנוע יותר מפעם באותה דרך — קיבלנו על עצמנו את הסכנה שבכך, ובלבד שלא נעמוד בפני סכנה גדולה-יותר של טעייה ותעייה בדרך שאינה מוכרה לנו.

בהגיענו מצאנו את המ"פ ער עדין. הוא חקר אותנו ארוכות, כשהוא מבקש לקלוט כל פרט.

**

סיור זה היה אחד מסדרת סיורים ופעולות אחרות אשר בעזרתם ביקש מפקד הפלוגה להשיג את הידיעות הדרושות לו לצורך תכנון הפעולה:

● על המקום אשר בו ניתן להתקרב ליעד עד לטוח הקצר ביותר, מבלי להתגלות.

● על ארגון שמירתו של הבית ושמירת סביבתו.

● על הנתיב הנחו ביותר מבאר-יעקב אל היעד, בו יוכל כוח תוקף לנוע מבלי שייתקל בכוחות האויב.

● על הדרכים בהן יוכל האויב להזרים תגבורת אל הבית במקרה שיותקף, כדי לדעת היכן לקבוע חסימות.

● על הנתיב המתאים לנסיגת הכוח הפועל לבסיסו, וכן ידיעות על נקודות בולטות ומתאימות לשמש כנקודות מפגש.

במרבית המקרים השיגו הסיורים — בהם השתתפו בעיקר מפקדים — את המטרה. אותם אנשים שהשתתפו בסיורים בפועל שאבו בהם הרגשת בטחון. בטחונם נבע מהכרתם היטב את השטח ומהעובדה שבכל הסיורים לא גילו פעילות מתוכננת של פטרולי-אויב בשטח שבין באר-יעקב ליעד.

לאחר כשבועיים היו בידי מפקד הפלוגה תשובות מספקות על כל השאלות שהציג לעצמו שעה שנגש לתכנון ראשוני של הפעולה.

להלן עיקר הידיעות שהיו בידי המ"פ:

(ראה תרשימים מס' 1 ר"ר)

בין רמלה למחנה סרפנד, כק"מ ממזרח לכביש המחבר אותם ומצפון למסילת-הברזל, נמצא מחנה בו היה קיים בשנות מלחמת-העולם השניה בי"ס בריטי לקצינים. כרגע הוא מאכסן מפקדה מחוזית של כוחות ערביים חצי-סדירים. בראשותו של חסן סלאמה (המפקדה המערבית).

הבנין המרכזי באותו מחנה, בו השתכנה המפקדה, הוא בן ארבע קומות, וגודלו על פני הקרקע 17 מ' × 64.5 מ'. הבית נשען על עמודי בטון-מוזין הגלויים-לעין בחלקם — אלה שבאולם הצפוני, בקומתו התחתונה. לבנין שתי כניסות עיקריות: ראשית — ממזרח, ואחרית — ממערב. בבנין קיימות שלוש מערכות של מדרגות: ראשית — במרכז חזיתו המזרחית; ושתיים משניות, המובילות לקומה השניה בלבד — באגפו הצפוני ובאגפו הדרומי.

הבית ניצב בחלקה הצפון-מזרחי של חצר (180 מ' × 130 מ') המוקפת גדר-קונצרטינות.

מצפון לבנין, במרחק 20 מ', נמצא פרדס. ממזרח לבנין, במרחק 40 מ', נמצא פרדס. מדרום לבנין מספר בניינים בני קומה אחת המשמשים למגורים. דרומה יותר, במרחק 165 מ' מהבנין עוברת מסילת ברזל. השטח שבין הגדר המקיפה את החצר לבין מסילת-הברזל — חשוף. ממערב לבנין, במרחק 200 מ', פרדס. השטח שממערב לבנין עד לפרדס — חשוף.

ארבע דרכים עיקריות מובילות למחנה:

- דרך-עפר היוצאת מבארי-עקב במערב, עוברת בין הפרדסים ומגיעה למחנה מדרום (אורכה כ-4 ק"מ).
 - דרך-עפר היוצאת מרמלה, עוברת ברובה בין פרדסים ומובילה למחנה מדרום (אורכה כ-2.5 ק"מ).
 - כביש צר מסתעף מכביש יפו-רמלה ומוביל למחנה ממזרח (ארכו כ-3 ק"מ).
 - דרך-עפר המסתעפת מכביש יפו-רמלה, עוברת לכיוון אבר-אל-פאדל ומגיעה למחנה מצפון (אורכה כ-1 ק"מ).
- בשטח המחנה נמצאים כ-100 מזוינים, חלקם מ"צבא ההצלה" (עיראקים ברובם) וחלקם מתנדבים מקומיים (רובם מותיקי הכנופיות של מאורעות 1936-39). כן נמצאים בו מספר מומחים מצבאות זרים (גרמנים וכו').

המפקדים גרים בקומות העליונות ואילו מרבית הטוראים משתכנים בבניינים (בני קומה אחת) שמדרום לבית המרכזי.

ברשות האויב נשק-קל: רובים, רימונים, תת-מקלעים, מקלעים-קלים, מרגמות "2" ולפחות מקלע בינוני אחד. נשק זה נמצא: בידי האנשים, בעמדות קבועות-מראש, ובמחסן. במחסן נמצאת גם כמות רבה של תחמושת שהובאה לאחרונה, מואדי-צראר, ע"י חיילי ה"לגיון". כן עומדים לרשות האויב מספר משרינים (רובם מתוצרת יהודית אשר נפלו שלל בידיהם), ויתכן כי מוצבים בהם כלים-נשק. משוריינים אלה מפורזים במחנה.

אין לאויב, כנראה, עמדות מחוץ לבנין; ובליילה הוא מסתפק בהבטחה של ארבעה זקיפים, השומרים בזוגות, בשיטה של הקפת הבית כל כמה דקות. עד כמה שידוע אין האויב מקיים פטרולים מחוץ לגדר המקיפה את החצר. זקיפים נוספים נמצאים, כנראה, בעמדות-מקלעים, עשויות שקי-חול, הקבועות במקומות הבאים: שתיים על גג הבנין ואחת על המרפסת העגולה שבאגפו הצפוני של הבנין. (מרפסת זו מהווה גג שטוח לחלק מהקומה השניה ומשמשת מרפסת לחלק מהקומה השלישית הגובלת עמה).

אנשי-האויב הנמצאים במחנה, פרט לאלה העוסקים באבטחה, מיועדים למטרות תוקפניות. מחוץ לבית — ובשטח זה אף מתבלט נסיונם. נסיונם בהגנה קלוש.

כתוצאה מהעובדה שזכה במספר הישגים בסוף חודש מרס (פיצוץ בית הקרן-הקיימת ליד צומת בית-דגון, פגיעה בשיירה ע"י חולדה) רמה רוחו של האויב.

נוסח לנזכרים יש להביא בחשבון את הכוחות הבאים:

- א. הכוחות הערביים — המגויסים — הנמצאים: ● ברמלה — כ-4 ק"מ מהמחנה; ● בבית-דגון — כ-5 ק"מ מהמחנה; ● בלוד — כ-5 ק"מ מהמחנה.
- ב. אנשי הכפרים (שהתערבותם אפשרית אף-אם אינה מתקבלת ביותר על הדעת): ● סכנת-פאנוס — במרחק כ-1 ק"מ מהמחנה; ● אבר-אל-פאדל — במרחק כ-3 ק"מ מהמחנה; ● סרפנד אל-עמר — במרחק כ-1.5 ק"מ מהמחנה.

ג. אנשי צבא ומשטרה בריטיים במחנה סרפנד, בצומת בית-דגון וברמלה. קשר טלפוני ישיר (הקו עובר בין הפרדסים) מחבר את המחנה עם רמלה.

עם ידיעות אלה ניתן היה לגשת ל"הערכת המצב".

2. התכנון

א. הערכת-מצב של מפקד הפלוגה

מפקד הפלוגה מספר :

המטרה אשר לפיה הערכתי את המצב, היתה פיצוץ בית המפקדה של חסן סלאמה ופגיעה מקסימלית באנשי האויב. הסתגרתי בחדרי וניסיתי לרכז את מחשבותי, כדי להעלות את כל הנקודות החשובות, אשר יש בהן כדי לסייע בתכנון הפעולה שהוטלה על פלוגתי.

הפתעה ומהירות

מספר אנשי האויב הגיע ל-100 מזוינים. לעומת זאת היה מספר השומרים הערים דל ביותר, והיה בכוח הפלוגה להתגבר עליהם. זאת — בתנאי שלא יספיקו להעיר את חבריהם ולהזעיק תגבורת מרמלה, מלוד, מסרפנד אל-עמר ומאבור-אל-פאדל (על האחרונה אמרו הידיעות שכוח קטן בלבד מצוי בה להגנתה העצמית).

מכאן הסקתי כי הפעולה חייבת לבוא בהפתעה גמורה ולהיות בעלת עצמה ומהירות שיש בהן כדי להבטיח את אי-התערבותם של : (1) אנשי האויב שבבית ; (2) תגבורות מבחוץ.

אפשרות הבאת התגבורות מחייבת פעולת חסימה, אך את השיקולים בענין זה דחיתי לשלב מאוחר יותר.

הפריצה לבנין

השאלה הראשונה שביקשתי לפתור היתה : מהיכן עלי לפרוץ לבנין עצמו — לאחר פריצת הגדר המקיפה אותו. פרסתי מחדש את המרשם של הבית אשר המציא לנו מנהל-העבודה. מיד נזכרתי בדברים שנאמרו לי בענין העמודים שעליהם נשען הבית : „אם תפוצצו את העמודים, יכרע הבית תחתיו“.

יש לעשות כאן מעשה שמשון — חשבתי — בצורה מודרנית יותר : במקום שרידים יפעלו חומר-נפץ. אולם — ניסיתי להתרכז ולחזור לענין הפריצה לבית — שמשון היה אסור בתוך הבית, ואילו הבעיה העומדת בפני היא, כיצד להדור לבית פנימה ? להלכה קיימת אפשרות לפרוץ דרך הקיר מכל כיוון, או דרך אחת הדלתות אשר היו בחזית המערבית של הבית. החלטתי : הפריצה תהיה במקום בו נמצאת דלת, שכן ברור היה לי כי במקום לדפוק את הראש בקיר מוטב לדפוק אותו ב... דלת. אך כיצד להגיע עד הדלת ?

פריצת הגדר

הבית שנועד לפיצוץ ניצב ברבע הצפון-מזרחי של חצר (בשטח של 130×180 מ') שהיתה מוקפת גדר-קונקרטינות. הבית היה צר וארוך (64.5 מ' $\times$ 17 מ'). ואגפיו הצרים פנו צפונה ודרומה. אגפו הצפוני, הצר, היה דל בפתחים ; שיחק המול שדוקא אגף זה היה הסמוך ביותר לגדר המ-קיפה את הבנין.

מקום זה — חשבתי — נוח לפריצה, שכן ככול שמוע-טים הפתחים כן תפחת האש. זאת ועוד : המעבר בשטח פתוח, בין הגדר לבנין — קצר הוא. שאלה נוספת שהצריר כה פתרון : כיצד להתגבר על הגדר ? אין זו בעיה קשה — חשבתי לעצמי — שכן על כל גדר ניתן להתגבר בעזרת טורפדו-בנגלור ואולי אפילו באמצעות מספרי-חיל בלבד ובעזרת בחור זריז, העושה מעשיו בשקט. דבר אשר בלי ספק יגדיל את סיכויי ההפתעה.

סיוע

זכרתי כי האויב, שערך היה לכיוון באר-יעקב, הציב את מרבית כלי נשקו לכיוון זה, כלפי השטח הפתוח. אין זה אסון, הרהרתי, בתנאי שהאויב ישאיר את כלי-נשקו במקומות שהיו ידועים לי, ולא יגרום ל„הפתעות“ ע"י העתקתם בעצם הפעולה והפעלתם לעבר השטח שבו ינועו אנשי למרגלות הבית עצמו. כדי להבטיח זאת — מצאתי פתרון — יש למשוך ולרתק את אישיו של האויב לאותו צד אשר הוא-עצמו בחר בו.

עתה נזכרתי כי כלי-הנשק של האויב היו מוצבים החל מקומה ב' ועד לגג ; שכן הערבים השתמשו בכלים למט-רות'יום, ולא שינו את מקומם למשימות לילה. בקומה א' לא הוצבו, איפוא, כל כלי-נשק.

עובדה זו נתן לי אפשרות להעסיק את כלי-הנשק של האויב באש-מקלעים „מעל לראש“ אנשי, שעה שיהיו אלו פועלים למרגלות הבנין.

תפקיד נוסף לכלי-הנשק המסייעים נראה לי „בידוד“ השטח שמדרום לבית, שבו היו מפורזים בתים בני קומה אחת, בהם התגורר חלק מאנשיו של חסן סלאמה.

מסע הגישה

עתה עברתי לשקול את ענין הנתיב לגישה — ולנסיגה — של כוחותי. מאחר שכבר ברור היה לי שמוטב לפרוץ מצד צפון, שמחתי על העובדה, כי מצד זה קיים מטע צפוף — של עצי-הדר ממזרח, ושל מישמש ממערב. בכך נתאפי-שרה התקרבות בהסתר עד לגדר ממש. אך שמתי לב לכך שקיימת בכל-זאת מגבלה, והיא : הרעש שעשויה להקים התקרבות כזו, דרך מטע צפוף.

להגיע מבאר-יעקב לפרדס שמצפון לבנין לא נראה לי כדבר הקשה ביותר, שכן כיסו את השטח פרדסים ירוקים גותני הסתר, והדרך היתה קצרה וסוירה היטב. בבית שנועד לפיצוץ בערו נורות רבות, ודומה היה למעין „מגדלור“ — על-כן לא חשבתי פן נתעה בתנועה אל היעד. אם על אף הכל אתעה — חשבתי — יש לי תואי ברור להתמצאות, הלוא הוא מסילת-הברזל.

חסימות

עתה לא נותר לי אלא לבחון מהיכן עלולות להגיע תגבורות-אויב — ובאילו דרכים ינועו. ריכוזי אויב נמצאו

תצלום מאויר של בנין המפקדה וסביבתו
הקרובה — לפני הפיצוץ.
צולם ביום 24.3.48.

הקצר ביותר, שלא יעלה על חצי־שעה מרגע התגלות הכוח. עתה היתה התמונה בדורה לי. אפשרויות רבות לביצוע הפעולה לא נראו לי. קיימת היתה למעשה אפשרות אחת בולטת ביתרונותיה, והיא: פריצה שקטה במידת האפשר, מכיוון צפון: חדירה לבית דרך הדלת שבמערב. כל זה במהירות, כשהחסימות כבר במקומותיהן וכשהנשק המסייע נמצא בעמדותיו, מוכן לפתוח באש במקרה של התגלות. ואז — טיהור מאויר של המקום בו יונת חומר נפץ: הנחתו של החומר והפעלתו. ולבסוף: נסיגה מהירה לבסיס — של הכוח העיקרי לחוד, ושל החסימות לחוד.

מצע־תוכנית זה העליתי בפני יעקב משהזמנתי למפקדת הגדוד לשיבה בענין זה.

ב. השלמת התוכנית

מופקד הגדוד מספר:

הישיבה התקיימה במפקדת הגדוד.

מפקד פלוגה א' פתח במסירת הידיעות אשר הצליח להשיג, וכן הביא עמו את מצע התוכנית לפעולה, אשר הכין בהמשך לאיסוף הידיעות. וזאת — אף כי עדיין לא סיכמתי לעצמי כי דוקא פלוגה זו היא שתבצע את הפעולה.

בכללו התקבל מצע־התוכנית של שניאור על דעתי — והוטל עליו ביצוע הפעולה.

בעיקר בחנתי בהצעתו את ענין „הזמן והמרחב“ ועליו שמתי דגש. עמו ועם הסמג"ד, יהודה, בדקתי את האפשרויות הפקוחות בפני האויב לפעולה בגד כוחותינו הפושים — אם מתוך היעד עצמו ואם בעזרת תגבורות עזר ביתר, שתחושנה מבסיסים קרובים — במסגרת הזמן המיועד אשר יידרש לביצוע הפעולה.

בדקתי את הזמן המשוער של מסע־הגישה, את הזמן

ברמלה, בלוד ובסרפנד אל־עמר ומספר קטן יותר היה באבראל־פאדל ובסכנת־פאנוס. ממקומות אלה ניתן היה להגיע אל הבית באמצעות כביש יפו—רמלה ובהסתעפות ממערבה, וכן באמצעות כמה דרכי־עפר (ראה תרשים מס' 1. המער). על כל אלה ניתן להתגבר ע"י חסימות.

זמן ומרחב

עוצמי מהרהר בענין החסימות נכנס הרס"פ, אמנון, אשר הו"ח מראשון־לציון. הוא הסתכל בשעונו ואמר לי: „השעה באחרת, הגיע הזמן לישון“.

הצצתי אף אני בשעוני, וראיתי כי השעה אחת אחר הצות. זמן זה או כמה דקות לפניו או אחריו — הרהרתי — מתאים כשעת ה„אפס“ (שעת ה„ש“) לביצוע הפעולה: האוויר ודאי יישן כבר את שנתו בשעה כזו; ומאידך יתא — מדרת החשיכה ועד שעה זו ניתן להגיע למקום בכוחות פיצוץ הבית כשעה וחצי או שעתיים לאחר הצות — מתאים גם מבחינת הנסיגה: שכן נותר זמן לגיתוק מגע ולמסע־נסיגה, לפני עלות אור הבוקר, וישאר אפילו זמן רב כרוזבה — למקרה של צורך בהוצאת פצועים, תהליך שהוא, בדרך־כלל, ממושך.

הזמן נצטרף לזמנו בכיוון זה של „ניתוח זמן ומרחב“. נר סתתי לזמן למנוח זמן יודק האויב כדי להחיש תגבורת מרמסות מלוד או מסרפנד, ברכב או ברגל, הנחתה, כי לאחר יתגוש או האויב קריאת האזעקה, יעברו כ־10 דקות, לפחות, עד שיהיה מוכן לתוזה; וכ־20 דקות, נגיה, עד שיגיע לזמן מומלה (2.5 ק"מ), או מסרפנד (2 ק"מ). מאבראל, יתא, יכול היה, אומנם, להגיע קודם לכן. אך מומנה כל השעתי בידור, כי הכוח שבה קטן היה, ומסוגל בקושי יתא על אבראל־פאדל עצמה.

מסקנה היתה, איפוא, שעלי לסיים את הפעולה בזמן

תצלום אוויר של בנין המפקדה וסביבתו
הקרובה — לאחר הפיצוץ.
צולם ביום 6.4.48.

גם לאחר שסיכמנו לעצמנו את פרטי התוכנית, לא ראינו אותה כגמורה. קבענו פגישות נוספות. החשובה שבהן היתה הפגישה עם הקצין יוסף ט. שנשלח מטעם החטיבה כדי לסייע לנו בתכנון.

נראה כי תפקיד זה הוטל על יוסף בגלל החשיבות המרובה שייחס מפקד החטיבה למבצע. הוא ראה בו — ובצדק — פגיעה בצומת העצבים של פיקוד האויב, שבפניו עמדה החטיבה אותם ימים.

יוסף, אשר היה זה לו התפקיד הראשון במסגרת החטיבה — התלהב ושמח לטפל בעניין זה. הוא הגיע אלינו כשעתיים לאחר קבלת ההוראה משמעון. אנו לא הכרנוהו; אבל חוקה היתה עלינו שהוא קצין ותיק ומנוסה. בעל נסיון רב בתכנון, ובעיקר בנושאי מסיוע. ואכן, לאחר זמן קצר בלבד נוכחנו כי המלצתו של שמעון היתה מוצדקת. הצגנו בפני יוסף את הנתונים שהיו בידינו, ואת התוכנית כפי שנראתה לנו. לרשותנו עמדו ידיעות טובות. בין השאר היו בידינו תצלומי אוויר אלכסוניים, שהראו יפה את השטח. בתצלומים אלה סימן הטייס — ש"צילם" את השטח גם בעיניו — את עמדות הגשק האבטומטי של האויב (נשק זה היה מוצב בעיקר בקומות העליונות, בצדו המערבי של הבניין). כן עמדה לרשותנו תוכנית הנדסית ברורה של הבית עצמו.

יוסף למד את הבעיה במהירות רבה. הוא לא ידע עבר רית, ועל כן דיברנו עמו גרמנית — בעזרתו של יהודה. התוכנית המפורטת נראתה לו. אולם הוא ביקש לתקן שתי נקודות: (א) את שיטת הסיוע ממערב לבנין; (ב) את הבטיחות אגפו המזרחי של הבנין ע"י אש מחוץ לגדר.

אשר לנקודה א':

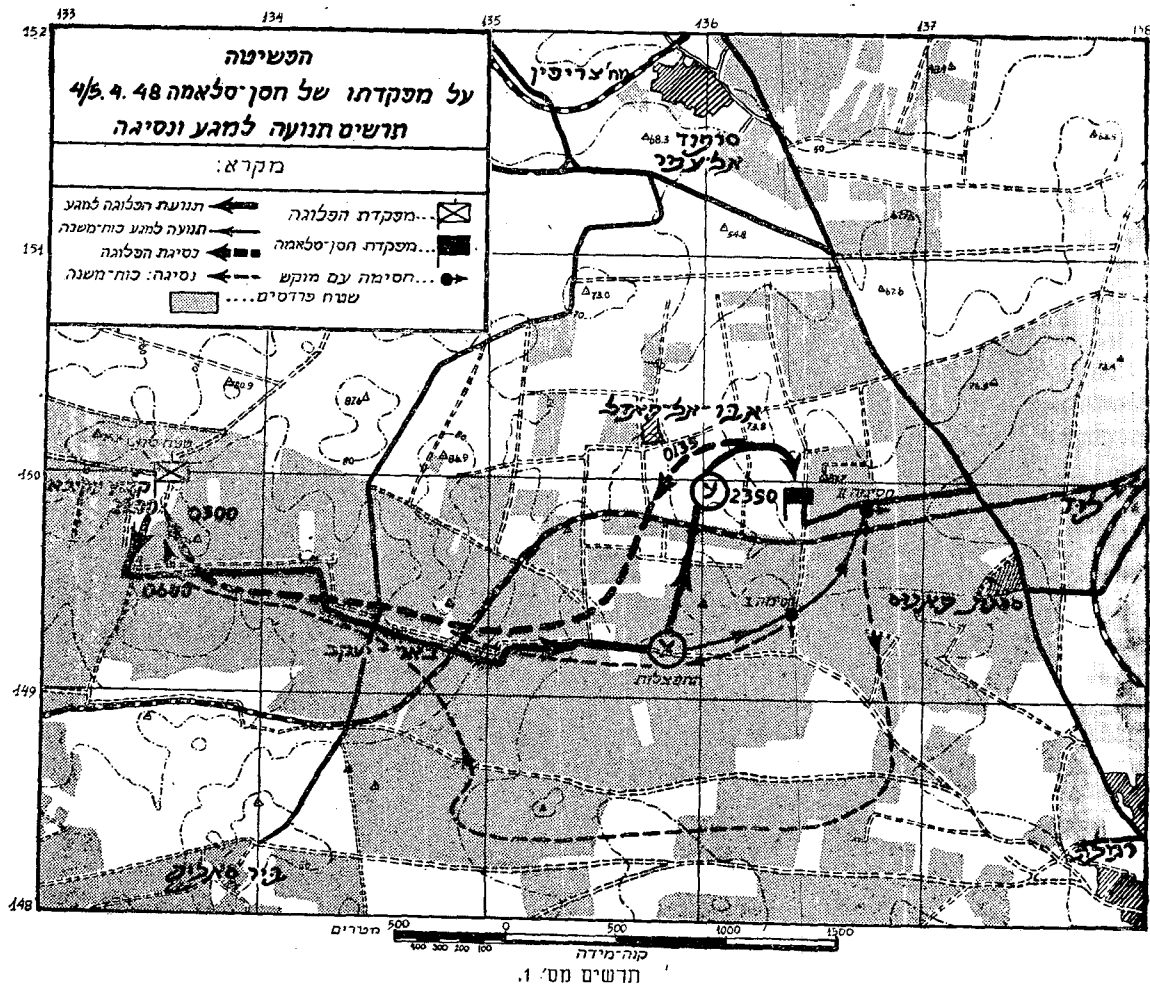
הידיעות שהיו בידינו מסרו, כי לאויב היו שלוש עמדות מקלע עיקריות בבית: באגף הדרומי, במרכז ובאגף הצפוני — כולן פונות כלפי מערב. תוכניתו

המשוער שיידרש להיערכות, ואת הזמן המשוער הנחוץ לניתוח-המגע ולנסיגה. כל זה תוך הקצאת רזרבה של זמן לתקלות שאינן צפויות מראש.

נקודה אחרת אשר ביקשתי לבדוק היתה — פיצוץ הבית: מקום הנחת חומר-הנפץ בתוך היעד, כמותו, הובל, תו, הכנסתו לתוך היעד (הכנסת כמות כה גדולה של חומר נפץ ליעד היתה למעשה הבעיה ב"הא" הידיעה) וסוגו.

אשר לסוג החומר, היה ברור לכולנו כי זה שהיה מצוי בימים ההם בידינו, השידית, מסוכן לגושי, מכיון שהוא עלול להתלקח כתוצאה מפגיעתו של כדור בו. עליכן סיכמנו כי רצוי להחליפו בטנ"ט. דבר זה, סברתי, יתרום להרגשת הבטחון של הסבלים נושאי החומר אשר יחששו פחות לחייהם. פנינו, איפוא, לחטיבה וקיבלנו את הטנ"ט ברגע האחרון, כהקצבה מיוחדת ממפקדת "נחשון".

בישיבה זו דובר גם על פגיעות ברשת-המים וברשת-החשמל של הבנין. אשר לחשמל: היה ברור לנו כי בשלב מסוים בביצוע (נניח לאחר פריצת הגדר) רצוי להפסיק, כדי לשלול מן האויב את היתרון שיינתן לו, לאחר הפריצה, ע"י הארת סביבות הבנין. הועלתה הצעה להפסיק את זרם החשמל באופן מרכזי ע"י ניתוק הבית מהקו הכללי באמצעות פועלי חברת החשמל. לאחר שיקול נוסף הוצע להשיג את הפסקת הזרם ע"י הפלת אחד העמודים ע"י חומר נפץ, או בצורה אחרת. אולם לבסוף הוחלט שלא לפגוע ברשת החשמל מחשש שמא תזעיק הפסקת האור הפתאומית את האויב שבבית ובשכניו. ואכן — עם ביצוע הפשיטה למעשה, התברר כי אי-ניתוקו של זרם החשמל בבית הועיל לנו יותר מאשר הזיק: (א) הכוח הסתייע באור שבקע מן הבית להתמצאות בשטח בזמן תנועתו למגע; (ב) הנשק המסייע נעזר באור באור שבקע בתלונות הבית בכיוונם של כלי-הנשק ובהעתקת האש לקומות העליונות.

בקשיים. פתרון לכך נמצא בריכוז כל המק"בים של הבט" לית בתוספת מספר ניכר של מקלעים קלים, אשר נתנו סיוע קרוב לאחר שאש הארטילריה הופסקה מטעמי בטחון. "סיוע המקלעים" — אמר — "שיתק או את האויב לחלוטין, ואין ספק שישתק גם את מקלעי האויב בבנין מפקדתו של חסן סלאמה, אם יהיה צפוף ואם יופעל באורח נכון". קיבלנו את הצעתו בברכה.

אשר לנקודה ב': —

לפי התוכנית צריכה היתה ההבטחה כלפי אגפו המזרחי של הבנין להתבצע ע"י החדרת חולייה לחצר, והצבתה סמוך לפינתו הצפון-מזרחית של הבנין. אף דבר זה לא נראה בעינינו. הוא טען כי אנשי החולייה, מהיותם סמוכים לבנין, יחששו לחייהם וכל זמן הפעולה יהיו נתונים להרג גשה כי חומרה הנפץ כבר הופעל וכי הודעת הנסיגה לא הגיעה אליהם. דבר זה יסיח את דעתם ממשיתמם: הבטחת האגף המזרחי. לעומתו טען מפקד הפלוגה כי ניתן יהיה להתגבר על קושי זה ע"י הכנת פירצה נוספת בגדר, מול חולייה זו. או אמר יוסף דבר, אשר נחרת בוכרוננו לזמן

של שניאור — שאושרה עלידי — ביקשה לפתור את בעית המקלעים האלה ע"י הפתעה בפתיחת אש מקלעים מצדנו. המקלעים צריכים להיות — לפי התוכנית הנ"ל — שני מק"בים מסוג בראונינג. עליהם היה לכסות באש, האחד — את העמדה באגף הדרומי של הבנין, והשני — את העמדה באגף הצפוני. ואילו העמדה השלישית, שבר מרכז, צריכה היתה להיות מכוסה ע"י הצטלבות אישם של שני המק"בים במרכז הבנין.

שיטת כיסויה של העמדה השלישית לא נראתה ליוסף. הוא טען כי המקלען שבעמדה המרכזית יוריד, אומנם, את ראשו בתחילה, אולם לאחר זמן קצר ילמד את קצב הציוד של מקלעינו ואז יצל את השהות שתנתן לו ברגע שהאש לא תצטלב במרכז הבית — ויעביר את השליטה לידינו. על כן הציע כי יוקצו לסיוע מקלעים נוספים אשר אחד מהם, לפחות, יעסיק את העמדה המרכזית. כדוגמה, סיפר כי באחד הימים הוטל על הבטליון בו שירת כקצין במלחמת העולם השנייה, לעבור גשר שהיה מתוח מעל לנהר. האויב היה מבוצר כהלכה ונראה היה כי המעבר יהא כרוך

נראה שמפקדת החטיבה ביקשה לשמור ביצוע זה לרגע שבו יהיה לו יותר מאשר ערך מקומי של פיר צוץ בנין גבוה החולש על הסביבה כולה. רגע כזה הסתמן במוחו של מפקד החטיבה שעה שתור מן ה"שיבה ההיסטורית ב"בית האדום" — כליל ה"31.48 — בה הוחלט על מבצע "נחשון".

לא היה זה סוד כי חסן סלאמה היה אחראי, בין השאר, על פעולות האויב בקטע המערבי של הדרך לירושלים. החטיבה החליטה, איפוא, להצמיד את הפשיטה לתחילת המבצע. כליל ה"4/5.48, כדי לפגוע בו עצמו ובאנשי מטהו, דבר שישבש את תוכניותיו (בין השאר — אותן תוכניות שהיה בהן משום איום להצלחת "נחשון") — וכדי לפגוע בפרסטיז'ה של המנהיג וברוחה של האוכלוסיה הערבית הלוחמת. ג. תוכנה של פקודת המבצע

העובדה שהחטיבה לא הודיעה לגדוד השני אף מועד הביצוע, מנעה ממפקדת הפלוגה את האפשרות למסור את פקודת המבצע למפקדי-המשנה ולאנשי הפלוגה המבצעים. וזאת — אף כי התוכנית היתה מוכנה לפרטיה כבר בסוף חודש מרס.

רב: "בכל מקום שניתן לפתור בעיה בעזרת אש מחוץ לגדר יש לעשות זאת, כדי להקל על הנסיגה". משפט זה שכנע אותנו לחלוטין, ואז קבענו סופית כי הבטחת האגף המזרחי של הבנין תבצע ע"י חולייה שתמצא מחוץ לגדר, סמוך לפאתה הצפון-מזרחית.

כתוצאה מדיון זה התלבנה התוכנית פעם נוספת. אולם, דומה שמפקדת החטיבה לא הסתפקה בזאת: התקיים דיון נוסף בו נכחו בין היתר מפקד-הפלוגה המבצעת, יועצו של מפקד החטיבה, ומפקד החטיבה עצמו. בדיון זה הציג מפקד הפלוגה בפני הנוכחים את התוכנית. בסופה של הפגישה נטל על עצמו מפקד החטיבה את תפקיד האויב: הוא הציג למפקד הפלוגה נתונים קשים, הקיף אותו בשאלות על אירועים ומצבים שונים — כשהוא משתדל להביאו במיצר. וזאת — כדי שמצבים של תקלות יהיו מוכרים לו, וכדי שפת-רוגם יהא מוכן עמו, כשיבוא לבצע ממש את הפעולה. לאחר מבחן-תרגיל זה ניתנה הודמנות לשאל שאלות. השאלה החשובה היתה: "מתי, סוף סוף, יהיה הביצוע?". והתשובה לכך היתה: "תקבלו הודעה".

להלן חלק מתוכנה של פקודת המבצע:

הכוונה: להרוס את הבית, ולפגוע ביושביו. לפגוע בתגבורת, אם תגיע.
השיטה: 5. כללי: פשיטה כלילה. פריצה שקטה מכיוון צפון. במקרה של התגלות — פריצה בכוח, בתפיו הרתק. חסימת הדרכים המובילות ליעד. הבטחת אזור הפעולה. שעת ה"אפס" — 0100.
6. כוחות ומשימות:

כוח א' (הפורצים) בפיקוד מ"מ — יפרוץ את הגדר. יחזור לבנין. יבער חלק מקומת הקרקע ויאבטח את החבלנים. מורכב מ-4 חוליות כדלקמן:

חוליה 1 (6 אנשים) — תפרוץ את הגדר ותבטיח את מקום הפריצה.
חוליה 2 (4 אנשים) — תבטיח את האגף המזרחי של הבנין. מחוץ לגדר, בפיתח הצפוני-מזרחית.
חוליה 3 (4 אנשים) — תבטיח את אזור הפעולה מקרוב. בתוך חצר היעד, לכיוון בנייני המגורים.
חוליה 4 (3 אנשים, מחולת לשתי חוליות-משנה) — תפרוץ לבנין עצמו, תבער אויב אפשרי באולם ובחדרים בהם יונח חומר-הנפץ. תבטיח את פעולת החבלנים.

כוח ב' (חבלנים וסבלים) בפיקוד מ"מ — מורכב מ-2 חבלנים (קציץ החבלה הגדודי וסגנו) ו-20 סבלים — יניח את חומר-הנפץ ויפעיל.

כוח ג' (מסייעים) בפיקוד מ"מ — מורכב משני צוותות מקלע, "ברן", שני צוותות מק"ב בראווינג ושני צוותות מרגמה 52 מ"מ — ירתק את האויב שבבית מכיוון מערב. יבודד את בנייני המגורים הסמוכים לבית.
כוח ד' (מבטיחי אזור הפעולה מבחוץ) בפיקוד מ"מ — מורכב משלוש כיתות — יבטיח את הכוח העיקרי ואת יחידת הסיוע מהתערבות אויב מכיוון צפון (סרפנד אל-עמר) וצפון-מערב (אבו-אלפאדל).

כוח ה' (חסימה דרומית) — כיתה עצמאית עם חבלן מצוייד במוקש. יחסום את דרך-העפר המוליכה מרמלה (דרך הפרדסים) לבנין, ויפגע במכסימום כוחות אויב (במקרה שיבואו כתגבורת).

כוח ו' (חסימה מזרחית) — כיתה עצמאית עם חבלן מצוייד במוקש. יחסום את הכביש המוביל מהכביש הראשי לבית ויפגע במכסימום כוחות אויב (במקרה שיבואו כתגבורת).

כוח ז' (רורבה, בת 6 אנשים) — ליד מטה הפעולה.

7. שלבים:

שלב א' — תנועה להיערכות והיערכות (ראה תרשים מס' 1. — ה מ ע ר').
הכוח יצא מקיבוץ עקיבא בשעה 22.00, יעבור דרך באר-יעקב, יגיע לנקודת הפיצול x, יתפצל למקומותיו ויערך.

כוח א' — ינוע בעקבות כוח ג' עד לנקודה y, ינוע למקומו ויערך.

כוח ב' — ינוע בעקבות כוח א', יגיע למקומו ויערך.

כוח ג' — ינוע בעקבות כוח ד' עד לנקודה y, ינוע למקומו, ממערב לבית, ויערך.

כוח ד' — ינוע בעקבות כוח ו' עד לנקודה x, ינוע ראשון לנקודה y, ינוע למקומו (עמדות 1, 2, 3), יערך ויבטיח את אזור הפעולה.

כוח ה' — ינוע ראשון עד לנקודה x, משם ינוע למקומו (נקודה I) ויערך.

כוח ו' — ינוע בעקבות כוח ה' עד לנקודה x, משם ינוע למקומו (נקודה II) ויערך.

כוח ז' — עם המטה.

שלב ב' — הבטחת אזור הפעולה ופריצת הגדר: (ראה תרשימים מס' 2 ו-4. — ה מ ע ר').
כוח א' —

חולייה 1 — תפרוץ את הגדר ותבטיח את הפריצה.

חולייה 2 — תבטיח את האגף המזרחי של הבנין.

חולייה 3 — תתמקם בנקודה z, ותבטיח את אזור הפעולה מקרוב.

חולייה 4 — תתקרב אל הפריצה.

כוח ב' — במקומו.

כוח ג' — עם התגלות הפורצים, ירתק את האויב בבנין וינתק את בנייני המגורים ממנו.

כוחות ד', ה', ו', ז' — במקומם.

שלב ג' — ביעור ופיצוץ הבית: (ראה תרשים מס' 4. — ה מ ע ר').

כוח א' —

חוליות 1, 2, 3. — במקומן.

חולייה 4 — תפרוץ את דלת הבנין, תטהר את חלק הבנין שנקבע ותבטיח פעולת החבלה.

כוח ב' — ינוע לפי פקודה. יניח את חומר-הנפץ ויפעילו (הסבלים יסוגו לנקודה k, לאחר הנחת החומר במקומו).

כוחות ג', ד', ה', ו', ז' — במקומם.

שלב ד' — ניתוק המגע והנסיגה: (ראה תרשים מס' 3. — ה מ ע ר').

כוח א' — לסימן הנסיגה ינתק מגע, יסוג לנקודה k, לפקודה יוביל את הנסיגה לנקודה s.

כוח ב' —

הסבלים — לפקודה יסוגו בעקבות כוח א'.

החבלנים — לאחר קריאת "פוצץ", יסוגו לנקודה k, לפקודה יסוגו בעקבות כוח א'.

כוח ג' — לפקודה יסוג לנקודה s, משם ינוע בעקבות החוד מכוח ד'.

כוח ד' — לפקודה יסוג בעקבות כוח ב' עד נקודה s, יפריש כיתה שתשמש חוד (השאר — ימשיכו בעקבות כוח ב').

כוחות ה', ו' — לפקודה יסוגו עצמאית.

כוח ז' — עם המטה.

מנחלה: 8. — — — — —

9. פינוי:

ש"ר — 7 אנשים.

נקודת איסוף פצועים — ליד המטה.

פינוי הפצועים: מנקודת האיסוף לבאר-יעקב ע"י הסבלים.

אל נקודת האיסוף — הכוחות עצמם.

3. תרגול ותדרוך

א. יחידות-המשנה מתרגלות

מפקדת הגדוד — ובעקבותיה מפקדת הפלוגה — ייקשו לשמור על סודיות פרטי הביצוע, ועל כן לא נעשה כל תרגול במסגרת פלוגתית. לעומת זאת עסקו מפקדי יחידות-המשנה באימון אנשיהם לפי נושאים שהכתיב המ"פ.

ואלו הם:

- פריצת-גדר שקטה, בעזרת מספרי-תיל.
 - פריצת גדר באמצעות "טורפדו-נגלור".
 - תנועה שקטה בשטח פרדסים.
 - אימון בהתגנבות יחידים וחוליות.
 - טיהור בית.
 - אימון בהצבה ובהפעלה של מק"ב בראונינג.
- נראה כי הפורצים הרבו לתרגל מכולם, דומה

צוות בראונינג מתאמן בקיבוץ עקיבא — ימים מספר לפני הפעולה.

כי לא השאירו גדר אחת שלמה בקיבוץ עקיבא ובסביבתו הקרובה.

ב. התדרוך האחרון

אחד הקשרים מספר:

ב-4.4, לשעה 2000, נקראה ישיבת מפקדים. גם אנו, האלחוטאים, נקראנו לישיבה — כדי לתאם את ענייני הקשר.

כשנכנסתי לחדרו הקטן של מפקד הפלוגה, מצאתי בו, מצטופפים, את כל מפקדי הכיתות והמחלקות. כולם היו דרוכים ביותר, שכן המג"ד עצמו עמד לשאת דבריו. לאחר שנפרשה בפנינו המפה פתח יעקב בדבריו. הוא הסביר לנו את חשיבות השמדתו של היעד — הן למגיני הסביבה הקרובה ולתושביה והן להצלחת מבצע "נחשון" (אשר על קיומו גונב משהו לאוונינו עוד קודם לכן).

בהמשך דבריו הדגיש את ענין פינוי הפצועים: "פעמים רבות נכשלו פעולות — ואף נפגעו אנשים רבים — כתוצאה מטיפול שלא בזמן בפצועים. בפעולה זו לא יוקמה חודה של הפריצה בגלל פצועי!"

דברי המג"ד היו קצרים כרגיל. הוא סיים במילים פשוטות, אך מלאות משמעות: "יש לבצע משימה זו ולו גם בקורבנות יקרים ביותר". מילים אלו הוכיחו לנו את חשיבות הענין.

אחריו דיבר שניאור על פרטי הביצוע. לאחר שחזר והסביר לנו את השטח ואת מבנה הבנין, עבר להדגשתן של נקודות מספר בביצוע, בזה אחר זה: ענין הפריצה השקטה; המעבר לפריצה בכווח; שיטת הפעולה של החוליות בפריצה; תפקיד הרחק; חשיבות דביקות של החסימות במטרתן; התחלת הנסיגה; איסוף הפצועים ועוד.

הביצוע — מפי המבצעים

ובזאת מנעו מאתנו המשכו של ויכוח סרק, שכן מסרו לנו את פרטי המבצע.

זמן קצר לאחר זאת נשמעה סוף סוף קריאת ה"הסתדר". קריאה זו, שהועיקה אותנו למסדר-היציאה, שמה קץ למתיחותנו.

הסתדרנו בהתאם לכוחות הפועלים. מפקדינו בדקו בדוק וחוזר את נשקנו ואת חגורנו, חייבו אותנו לקפוץ, בעשותם אוזנם כאפרסנט לשמוע שמה מצויים בכיסו של מי מאתנו קופסת גפרורים או מטבעות מצלצלות. כן בדקו אם השחרנו את פנינו וידינו כראוי.

בשעה 22.00, לאחר שמפקד הפלוגה אמר לנו "כמה מילים טובות", ניתן האות לתזוזה.

1. מקיבוץ עקיבא — לגדר ה"מפקדה המערבית"

אחד מאנשי הפלוגה מספר:

שעה שהמפקדים הצטופפו במפקדת הפלוגה ישבנו אנו, הטוראים, קבוצות-קבוצות בין בתי הקיבוץ. השיחה חזרה והתגלגלה אל הנושא של הערב. אף-כי העלימו זאת מאתנו, היה ברור לנו כי המטרה היא פיצוץ מפקדתו של חסן סלאמה. והשאלות שניקרו במוחנו היו: האם תספיק כמות חומרי-הנפץ שניתנה לביצוע המשימה כדי למוטט בנין רב-מימדים זה? ואם תספיק — האם יימצא חסן סלאמה עצמו בבנין שעה שיפוצץ?

עודנו מדברים — והמפקדים יצאו מחדרו של המ"פ.

כיתתי — אחת מכיתות תחסימה — נעה בראש, אחרינו התפתלה כנחש עקלתון הפלוגה כולה.
היה עמנו קשר שנשא מכשיר קשר כבד. הוא לא הפעילו במשך כל זמן התנועה, עד שלא התאפקתי ושאלתי בלחש לשם מה הוא סוּחב אותו בכלל. אז הסביר לי פירושה של "דממה אלחוטית" לפני הפעולה. כרבע שעה לאחר עזבנו את קיבוץ עקיבא הגענו לבארי-עקב שהיתה שרוייה בחשיכה. כמה תושבים שנראו פה ושם — ואשר שמע הפעולה גונב ודאי לאזניהם — ברכונו לשלום.

עברנו במהירות דרך המושבה. מפקדנו מסר את הסיסימה לשומריה, והשדרה המשיכה לנוע בשקט. שדה ראיתנו היה מוגבל. מימין ומשמאל — שורות צפופות של עצי הדר. הבית — במידה שנגלה לנו מדי-פעם — נראה באפלה כהר ענק שמערותיו-חלונותיו מוארים: אות לחיים שבו. הלילה היה קר, אולם הזענו כדבעי. מדי פעם עצרו אותנו הגששים. משנעצרנו, היינו כורעים בזה אחר זה, כערמת קלפים, במהירות נפלאה — כאילו קיבלנו פקודה בקול. ומיד לאחר זאת היינו ממשיכים...".

מתוך הדו"ח ה"יבש" של מפקד הפלוגה, כפי שנמסר (בכתב) למפקדת הגדוד השני ביום 5.4.48 בשעה 1100:
מהלך הפעולה:

יצאנו בשעה 2200 מקיבוץ עקיבא לבארי-עקב במסע מובטח. עברנו את המושבה והתקדמנו לעבר המטרה. בנקודה X נשלחו יחידות תחסימה למקומותיהן (נקודות 1, II). לאחר זמן מה — המשכנו לנוע. בשעה 23.50 הגענו לנקודה Y. הרחק נשלח למקומו וכן כיתת האבטחה מס' 1 (ראה תרשים מס' 1). המשכנו לנוע עד למקום שנקבע למטה.
להבטחתנו הוצבו כיתות האבטחה מס' 2 ו-3 (ראה תרשים מס' 2).

מפקד הרחק ממפר:

בחצות לילה הפעולה נמצאת עם אנשי בגבול של פרס, 200 מטר מערבה מהיעד. ידעתי אז כי ככל שנצליח בתפקידנו נחסוך את דם חברינו הפורצים. עברתי מעמדה לעמדה ובדקתי את הצבת הכלים. בכינונם נסי-תייענו בעובדה שרוב חדרי הבית היו מוארים.

מימין תפשו עמדותיהם זה ליד זה צות בראונינג ושני צותות מרגמה 52 מ"מ. במרחק 15 מטר צפונה להם, במרכז הקטע בו נערכנו, הוצב מקלע "ברן". כ-15 מטר צפונה שכב צות בראונינג נוסף. מקלע "ברן" נוסף תפס את מקומן מצפון-מזרח לחוליית הבראונינג הנזכרת לאחרונה, והיה הסמוך ביותר לבנין מבין מקלעי הרחק. הקשר שלי, חיים, ואני התמקמנו ליד ה"ברן" שבמרכז.

על המקלעים שממערב לבית הוטל לפזר אש — מתוך הנחה שחלק מהכדורים יפגע בעמדות האויב אשר קשה היה לכוון אליהם בלילה. על המק"ב הימני, שמדרום לעמדת הפיקוד שלי, הוטל לכסות את המחצית הדרומית של הקיר המערבי, בעוד שעל המק"ב שמצפון לעמדת הפיקוד שלי הוטל לכסות את מחציתו הצפונית של אותו קיר. ואילו ה"ברן" שליד עמדת הפיקוד, עליו היה לכסות את מרכזו של הקיר.

בדיקתי הוכיחה שהנשק מוכן לפעולה. חששתי רק

בפני מצודים במק"בים, בגלל ליקויים שהיו בסרטים — בסעינתם ובאריזתם (הסרטים היו משומשים ונטענו על ידינו ביד — דבר הגורם להשמטותם של הכדורים מתוך הסרט: כן לא היו לנו ארגוני פעולה אורגינליים במידה מספקת, ונאלצנו להשתמש בתרמילי-צד — דבר שגרם לכך שהכדורים יתלכלכו). מכל-מקום לא נותר לי אלא להכות לאות, אשר יהפוך את הדממה לסערה.

ה"מורה" למד — ולימד

מסיפורו של מפקד הרחק:

...בגדוד נחשבתי ל"מומחה" בנשק-מסייע, הואיל ושירותי בצבא הבריטי במחלקת מרגמות. במבצע זה, אומנם, הוטל עלי להפעיל נשק מסייע, אבל — אם להתעלם משתי מרגמות 2" — לא היה זה נשק תלול מסלול אלא דוקא נשק שטוח מסלול. ידיעותי בזה לא עלו על ידיעותיו של כל אחד בפלוגה.

משהגיעו שני הבראונינגים מחזיתיהם לבסיס הפלוגה עם הקצבה של 900 כדור לכל אחד — מספר שהיה "אסטרנומי" באותה תקופה — נתעורר הצורך באי-זמן מזורז תוך זמן קצר ביותר, של שני צותות שיפיעו. לום. לא נותר לי, איפוא, אלא להקנות לאחרים מקצוע שאני עצמי לא ידעתי.

2. במקום בנין - ענן אבק סמיך

א. מספרי-תיל או מורפדור-בנגלור

מפקד הפורצים מספר :

שכבנו לא רחוק מן הגדר שמצפון לבית. מעבר לנו — צפונה — שכבו אנשי המטה, העתודה, אנשי הש"ר והס"ב לים נושאי חומרי-הגפץ. הצנתי מדי פעם בשעוני. השעה היתה כמה דקות לפני 0100 ומתיחותנו הגיעה לשיאה. ב־0055 — כנראה לאחר שוידא שניאור כי מיכה ואנשי מוכנים לסייע — פקד עלי להתחיל.

מנחם קלר מן (שנהרג אח"כ בתל-אביב), מפקד החוליה של ששת פורצי הגדר, זחל ראשון — ובעקבותיו שני הבריס נוספים. משהגיעו השלושה לגדר תפשו שנים מהם עמדות — מימין ומשמאל — כדי להבטיח את השלישי אשר נשא את מספרי-התיל. זה האחרון החל "מטפל" בגדר. נראה שזקיפי האויב אשר הסתובבו בחצר הבהינו ברעש, שכן אחד מהם, מזויין ברובה, פתח באש לכיוון הפרדס. תיכף לאחר היריה שמעתי את מנחם קורא לחבלן המצורף לחולייתו: "איבי בוא!"

איבי זינק קדימה, לעבר הגדר. כשהוא נושא בידיו את ה"טורפדור-בנגלור" — שהיה עשוי משני ברזילי-זווית-לגדורת, מהוכרים זה-מול-זה.

לאחר מעשה נודע לי מפי איבי כי משהגיע בריצה שפופה לגבול הפרדס, סימן לו מנחם מיד את מקום הפריצה. הוא כרע ושכב במקום המסומן והחל תוחב את ה"טורפדור-בנגלור" מתחת לגדר. מנחם, ששכב על ידו, החליט לחפות על תחיבת ה"בנגלור" בצורה מיוחדת במינה: הוא השעין את מרפקיו על כתפיו של איבי וירה ב"טומי" שבידו צורות ארוכים אל השטח שלפניו.

קול הטומי נבלע מיד ברעש הנשק-המסייע שפתח אף הוא באש. כעבור שניות ספורות בלבד — נשמע קול התפוצצותו של ה"בנגלור".

נניח עתה לפורצי הגדר, נחזור אל אנשי הסיוע ונשמע מה בפייהם.

מפקד חרתק ממשיך ומספר :

בשעה 0050 בערך התקשר עמי שניאור ושאל אם אני מוכן. השבתי לו בחיוב. מכאן ואילך הייתי דרוך ביותר והיכיתי לסימן המוסכם לפתיחה באש, שהיה יריה או פקודה באלחוט. לפתע נשמעה יריה. קשה היה לי להחליט אם לפתוח באש. לרגע חשבתי שמא זוהי יריה "שגרתי" של הזקיף. אולם ה"דרישה" בין יריה שנייה לצרור "טומי" הסירו ספק מלבי.

הענין התחיל — חשבתי — ופי השמיע קריאה שהב"ה הילה אותי עצמי: "אש!" דומה היה כאילו אנשי כולם אינם אלא אצבע יד אחת הלוחצת על הדק אחד, שכן עוד טרם התקרבו לסתותי זו לזו לסיים הפקודה, וכבר השמיעה תזמורת כל-יהנשק את קולה. קולו העמום של ה"בנגלור". שבא מיד לאחר-כך, היה אקורד נעים בתזמורת זו. ידענו — התבררה פורצים פנימה.

אישנו כוונה בתחילה, כמתוכנן, אל הבנין כולו. מקץ פרק זמן שנראה לי כדקה צעקתי בקול שגבר על קולם של כ"ההנשק: "הסס! אש לקומות העליונות!"

פתאום ראיתי הבהק התפוצצות באחד מחדרי הקומה השנייה. אחד הרגמים טען בשמחה כי הבהק זה בא כתוצאה מ"פגיעה ישירה" שלו בחלון זכוכית בבית, וזאת אף כי בנייני המגורים הם שנקבעו כמטרה למרגמות. הוא לא העלה בדעתו, כנראה, מה עלול היה לקרות אילו היתה הפצצה פוגעת בקיר היצוני, סמוך לאנשינו, והופכת למעין פגז "רסק-אוויר".

הערכים השיבו באש איומה בעיקר מקומה ב', מעמדות המרפסת שבה היה מוצב מקלע "שפנדא". אישם היתה מדויקת עד כי פגיעות של קליעים שפגעו בסמוך לאנשים

העקשנות מנצחת

מסיפורו של מפקד הפורצים :

...הייתי מפקד אחת המחלקות בפלוגתו של שניאור. יום אחד החליט המג"ד להפוך אותי לקצין-קשר גדודי. לפני-כן הספקתי להשתתף בסיוור-מכין אחד לקראת ביצוע הפשיטה על מפקדת האויב. סיור זה גרם לכך שלא ארצה לותר על השתתפותי בפעולה. הדרכתי את מנוחתו של המג"ד, אך דומה היה כי ככל ש"נדנדתי" לו כן פחתו סכויי. לא אמרתי נואש: עד הרגע האחרון המשכתי לעקוב אחרי התפתחות ה"עניינים", שכן רציתי בתפקיד של מפקד הפורצים. בעיקר גבר בי רצוני זה שעה שהשתתפתי בתדריך המפקדים, בערב הביצוע. בתדריך נוכחתי לדעת כי ניהול הפריצה הושל על המ"פ עצמו, שהיה עמוס גם בלאו הכי. "נטפלות" לנקודה זו ולאחר שיחה עניינית הצלחתי לשכנע את שניאור, כי מוטב שמישהו אחר יתעסק בפריצה, כדי שהוא יהא פנוי לניהול הפעולה בכללה. שידלתי אותו לשכנע אף את המג"ד; נסיונו הראשון נכשל. לא ויתרתי ושידלתי את שניאור שנית. נסיונו השני השיג תוצאות: ממש לפני התחלת הפעולה קיבלתי את התפקיד.

נדרשתי להיפגש עם הפורצים. הם לא היו אנשי המחלקה עליה פקדתי בטרם הפכתי להיות קצין-קשר, אך עובדה זו לא שינתה בהרבה את פני הדברים, מאחר שהיו אלה בני ראשון-לציון ונסי-ציונה — בחורים המוכרים וידועים לי עוד מימי הילדות ומתקופת החי"ש.

לעבר אזור הפריצה. לרגע שררה מבוכה ודומה היה כאילו הועמדה תוכנית המבצע בפני תקלה חמורה.

פקדתי על יהודה מ. — סגנו של יהודה ט. — לפרוץ במקומו. הלז היסס לרגע, אולם מיד התאושש ופרץ ראשון — ועמו רק שניים מאנשיו. השאר — ואני בתוכם — נכנסנו בעקבות החולייה של מתניה. שעליה הוטל לפרוץ את הדלת ולבער את האויב בהלק מקומת הקרקע. מן הפורצים נשארו מחוץ לגדר: חוליית פורצי-הגדר — להבטחת הפריצה; וחולייתו של עמוס, שתפשה עמדות בסמוך. ממזרח לפריצה — כדי להבטיח את אגפו המזרחי של הבנין. אנשיה של חולייה אחרונה זו עסקו בן השאר ב"צלפה" אל גירות החשמל שהיו קבועות על עמודים בחצר, מזרחה לבנין, ואשר האור שהפיצו עלול היה לסכן את אנשינו בנסיגתם.

בינה"ז נערכו המבטחים בחצר כלפי בתי המגורים שמדרום — ליד בית קטן שניצב בסמוך, ממערב למרכז הבנין הראשי.

אותו זמן, בטרם הספקתי למסור הוראה נוספת או לקרוא קריאת זירוז, ניגש מתניה — מפקד חוליית המבערים ופורצי הדלת — אל דלת הזכוכית הגדולה. כדי לפרצה באמצעות גרב מלאה תומרינפץ. אולם נסיון לדחיסה קלה בדלת הביא לפתיחתה. מתניה סיפר כי שעה שחדר דרך דלת הזכוכית הרחבה לתוך האולם הגדול שררה בו אפלה. אף על פי כן הבחין בערבים מבוהלים, שירדו כנראה מהקומות העליונות במדרגות הראשיות של הבית — ופתח עליהם באש אשר הבריחה אותם (אחר כך התברר שנפגע שם ערבי אחד). מיד לאחר זאת הבחין בערבי שירד במדרגות הצדדיות, מצפון, ירה בו והרגו (מערבי זה נלקחו כשלל סטן ומחסנית).

שאר אנשי חולייתו, שהמשיכו בעקבותי, פרצו לאולם, התפזרו בו וירו לכל פתח שהבחינו בו. מוטקה, מפקד אחת מהחוליות-המשנה של המבערים, ביקש לטהר את החדר שמדרום לאולם. הוא זרק לתוכו רימון-התקפה, אך זה לא התנפץ. לרגע התבלבל ולא ידע מה לעשות. מישחו הצעיר: "זרוק רימון נוסף". הוא זרק רימון נוסף ולאחר שניות ספורות נשמע רעם ההתפוצצות. מיד לאחר ההתפוצצות זינק שמואל לחדר ו.טאטא" אותו באש. עתה היו האולם והחדר שמדרום לו פנויים מאויב, מוכנים לקבל פני "שבת-החבלה".

ג. "פוצץ! פוצץ!"

קצין החבלה הגדודי מספר:

לא הייתי נוכח בשלב ההכנה של ציוד החבלה, כי הייתי טרוד בענין אחר. סמכתי לחלוטין על סמל המחלקה יעקב מ. ואכן, הוא לא הזויב — ואפילו דאג להשיג לי מעיל צלפים וגעלי קראפ.

הקיר המערבי — האגף שנשאר לאחר הפעולה. ניתן לראות שרוב פגיעות המקלעים היו בקומות העליונות.

החיוו עליהם מדייפפם, רסיסי בוך. דבר זה הסתבר מן הקלילות שעלו מפה ומשם: "לעזאזל הבוך הזה. נתקע לי בדיק בעין!"

על אף האש המדויקת והצפיפה אשר הנחית האויב, נפגע רק אחד מאנשינו; זאת — הודות לעמדות הטובות והנכונות שתפשו אנשי מעבר לתלוליות ובתוך הגומות בפרדס.

אש האויב אילצה אותי להוריד מפעם לפעם את ראשי. אולם לא יכולתי שלא להנות מן המראה הנהדר של "זרם" כדורינו וכדורי האויב, אשר ציירו קשתות באויר, המוני קשתות שרדפו זו את זו. זוהר הכדורים הזה עזר לי יפה בתצפית האש.

דומה כי אותה שעה בה "נהנה" מיכה מ"נוף-היריות" — היו הפורצים רחוקים מ"הנאה" מעין-זו.

ב. לקראת "שבת-החבלה"

מפקד הפורצים ממשיך ומספר:

שעה שהחל הרחק פועל וה"בנגלור" פוצץ, שכבתי כ-15 מטר מן הפריצה. סמוך אלי שכבו אנשי חולייתו של יהודה ט. שעליה היה מוטל להבטיח את אזור הפעולה בחצר פנימה. קראתי ליהודה: "פרוץ מהר!" תשובתו הייתה: "איני יכול — נפצעתי בראש". נראה כי נפגע באחד מכדורי האויב, מן האש שנפתחה מהמרפסת העגולה

הידיעה — חסכו

מספר קצין החבלה:

אותם הימים היינו מחשבים את כמויות חומר הנפץ, בהתאם לנהוג בצבא הבריטי. לפי חישובים אלה התקבל, כי כדי ל"הוריד" את הבית כולו דוקים אנו לפחות לסונה של חומר נפץ (ליקוי של הבית, מבחינת חבלה, היו חלונותיו המרובים). כמות כזאת, גם אם היתה בידינו, היתה מצריכה לנשיאתה חמישים "סבליס", לפחות — דבר אשר, ללא ספק, היה מסרב את הפעולה. הסתפקנו, איפוא, ב"ק"ג חומר ובעשרים סבליס, מתוך הנחה שנוריד לפחות את מחצית בנין המפקדה, והתפללנו, כמובן, שחסן סלאמה עצמו ימצא דוקא במחצית הנפגעת. כיום טבור אני כי באותה כמות של חומר נפץ ניתן היה ל"השיק" את הבית כולו.

ואילו האחרים טמונים במערכת הקירות. התכוננו להניח את חומר הנפץ ליד שניים מהם, ומראש נקבע כי באחד "יספל" יעקב ואילו בשני "אטפל" אני. מיד לאחר שנכנסנו, יעקב ואני, לאולם הראשון, "נלכד" העמוד האחד באורו של פנסי. היה זה אחד משני העמודים החשופים מקיר, שניצבו באמצעו של האולם. "זה שלך" — אמרתי ליעקב מ. ואילו אני המשכתי לחפש אחר העמוד השני.

העמוד השני היה המרכזי שבבית, שממנו — דרומה וצפונה — שוים המרחקים אל הקירות החיצוניים. עמוד זה לא היה חשוף כי אם טמון בפינתו הדרום-מזרחית של

החגור שהכין היה מלאכת-מחשבת ובטחתי בו, שעה שהייתי שוכב לצידו עם עשרים הסבלים במקום ההיערכות. סמוך למטה הפלוגה — מחנה לאות כי אולם העמודים, המקום שנועד להנחת החומר, טוהר.

משהגיעה ההודעה כי ה"מבערים" ביצעו את תפקידם, מיהרנו — יעקב ואני, כשהסבלים בעקבותינו — לנוע לעבר הפירצה. חלפנו דרכה והמשכנו במהירות לעבר דלת הזכוכית.

הערבים שהיו בקומות העליונות הבחינו בנו ופתחו עלינו באש, אף הטילו עלינו רימונים, אך נראה שהחשיכה, ומהירות תנועתנו, סייעו בידינו להגיע אל הדלת בשלום. משהגענו, נשמנו לרוחה: ידענו כי חברינו כבר סיהרו חלק מקומת הקרקע. נכנסנו לבנין עצמו, אומנם, חברינו היו בבית, אך נוכחותם לא סילקה את האפלה ששררה בו. אפלה זו מנעה מעיני — שהיו מורגלות לאור החשמל שבחצר — את ההבחנה בעצמים. לא יכולתי אלא לדלות מזוך וזכרונות את מבנה הבית:

בקומתו התחתונה של הבית, נמצא אולם גדול, אשר במרכזו ניצבים שני עמודי-משען עבים. מדרום לו — שני חדרים מרובעים. במרכז הבית, כלפי מזרח, ובאגפו הצפוני, עולות ומספסות מדרגות. בהן עלול האויב להופיע. כן עלול הוא להופיע דרך המסדרון העובר לאורך כל הבית סמוך לקידו המזרחי...

דאגתי הראשונה היתה למצוא את המקומות בהם יש להניח את חומר הנפץ. ידעתי כי בית-המידות נשען על עמודי בטון-מזויין שרק אחדים מהם גלויים לעין.

כיצד מכינים...

סמל החבלה של הגדוד מספר: ...את חומר הנפץ קיבלנו ממפקדת "נחשון" בשעות הבוקר של היום שלפני הפעולה. היה זה סניס יצוק, שהיה ארוך בשמונה ארגזים שכל אחד מהם הכיל 50 קילו. כן קיבלנו קופסאות פרימרים (מאיצים) אנגליים אורגניליים. שמחתי על כך שמחה רבה, כי הפרימרים האיסלקיים שהיו ברשותנו לא היו טובים ולא בטחתי בהם שיפעילו את הסניס, אשר בגלל חוסר רגישותו מחייב שימוש במאיץ טוב.

במשך מרביתן של שעות היום שנותנו עד רדת החשכה כתשנו — ארבעה חבלנים ואני בתוכם — את החומר היצוק, כדי שנוכל לשפכו לתרמילי-הבד המיועדים לחסרה זו. משנסתיימה הסענת החומר בתרמילים התחלתי להכין את החגור לקצין החבלה, בן, ולי. ידעתי כי הפעולה מחייבת מהירות וכי היא עלולה להיעשות בחשיכה — עלינו ביקשתי להכין חגור כזה אשר יסייע לנו בעבודתנו בשעת הפעולה עצמה.

החגור היה מורכב משלושה תיקים (תיק למאיצים, תיק לנפצים רגילים וחשמליים ותיק למכשירי עבודה: פלאיאר, אולר, סרטי-ידוד) ומשני סלילים (סליל של פתיל-דועם באורך של 30 מטר וסליל של חוט-חשמל באורך של 100 מטר). אשר חוברו לחגורה. כן חוברו לחגורה פגיון-חבלנים, פנס-כיס ומנגנון הפעלה חשמלי (אשר היה פרי המצאתי).

מנגנון אחד שהכנתי היה מנגנון-השהיה רגיל, עשוי מפתיל אבק שריפה שחור באורך מתאים, שבקצהו קבוע נפץ תחוב בתוך פרימר. מן הפתיל השחור יצרת לולאה, כך שאפשר היה לעטוף מנגנון זה על הצוואר. עוד הכנתי שני "סופרדות-בנגלוד" מברזל-חזית של גדר, וכמה משענים קטנים לפריצת דלתות. האחרונים הוכנו משקית מלאה בק"ג חומר נפץ שהוכנסו בה פרימר, נפץ ופתיל המופעל במנגנון משיכה. הכנתי צידוד-חבלה במשך כל שעות היום שלפני הפעולה עייפה אותנו מאוד. אולם הייתי מלא סיפוק, והיתה לי הרגשה שההכנות הסדוקדות ישאו פרי בפעולה עצמה.

לחבלנים, האפשרות להפנות ממלאכת הסבל למלאכת החבלה ממש. בשמירתו הצמודה של "שומר-ראש" מזויין ב"טומי" התחלתי עורך את תרמילי חומר-הנפץ המיועדים לעמוד "שלי", בצורה הבאה: סביב העמוד הינחתי עשרה תרמילים. בעזרת פגיון-החבלנים נקבתי בהם נקבים שלתוכם תחבתי מאיצים. בכל מאיץ שמתי נפץ שהיה מחובר לפחיל-רועם. פתיל זה, ששחררתי מהגליל, נועד לחבר את כל המטענים יחד וליצור את התפוצצותם האחידה. אחר-כך התחלתי לספל במנגנוני ההפעלה. הורדתי מעל צוארי את פתיל ההשהיה. תחבתי את הנפץ והמאיץ המחוברים אליו לאחד המטענים. אורך הפתיל היה 40 ס"מ, כלומר — כושר השהייתו היה של 40 שניות.

עודי עוסק בפרימת קצהו של הפתיל, מבלי לשים לב למתרחש סביבי, ולפתע החלה באולם המולת קרב. שמעתי קול קירא: "חבריה, זהירות! ערבי יורד במדרגות המרכזיות". היה זה, כפי שסופר לי אחר-כך, קולו של מוטקה. שעמד קרוב למדרגות המרכזיות והבטיח מכיוון זה את האולם בו הנחתי את החומר. מוטקה ניסה ל"תקוע" בו ציור, אך הכלי שבידו הכזיב; דריכה נוספת אף-היא לא סילקה את המעצור. אז תפס מחסה מעברו הצפוני של קיר החדר שבו פעל בן. אחד המבערים שהרגיש במתרחש "הציל את המצב": בצרור ארוך חיסל את הערבי. סמוך לכך הבחינו המבערים בצלילתו של ערבי אחר, אשר רץ מחוץ לבנין — צלילתו נתגלתה בחלקה העליון. כל פעם שהיה חולף ליד אחד החלונות הרבים שבקיר המזרחי, כמה פעמים נפתחה אש על הצלילת, אולם איש לא ראה אותה צונחת.

קצין החבלה משלים את הסיפור:

...הייתי שקוע כולי ורובי בעבודה, שעה ששמעתי את המולת הקרב באולם הצפוני. עודי תמה לפשר הדבר, ובדלת האולם בו שהיתי הופיעה דמות לא-מוכרת. איש מחברי לא היה לידי, כי מתחילה נתכונו להניח את החומר באולם הצפוני בלבד. תפשתי באקדחי: לירות? לרגע חששתי שמא אין זה אלא אחד מחברי; אולם קריאה מבהלת בערבית, שפוצצה מפי אותה דמות, סילקה כל ספק. להצתי על ההדק — הדמות כרעה תחתיה.

עתה פניתי להשלמת מלאכת החבלה. נותר לי רק להכניס למטענים את מנגנוני ההפעלה — זה המשהה וזה החשמלי. לראשונה תחבתי את מנגנון ההשהיה שאורך פתילו השחור היה 60 ס"מ (כלומר: כושר השהייתו — 60 שניות). לתוך אחד המטענים. בעירתו של פתיל זה צריכה הייתה, בסופה, לגרום להתפוצצות. עם זאת ביקשתי להבטיח את הפיצוץ גם ע"י הפעלה חשמלית. צירפתי מנגנון הפעלה חשמלי. עתה, בטרם עמדתי להפעיל את מנגנון ההשהיה, מתחתי פתיל רועם ממטעני לעבר

הצפוני שבחדרים המרובעים, בחוך הקיר. כדי להגיע אליו היה עלי לטבור בעד הדלת, שהיתה קבועה בקירו הצפוני של אותו חדר. כשאקדח ביד, פסעתי אל הפינה הנכונה. עמדתי והמתנתי לסבלים נושאי חומר-הנפץ, אך אלה לא באו. חזרתי לאולם ופגשתי ביעקב — ויחד עמו יצאתי לעבר דלת הווכית. אותה שעה שמעתי את מפקד הפורצים קורא בקול: "קדימה, סבלים, לא לפחד!"

לאחר מעשה, הובררה לי סיבת העיכוב בתנועתם של הסבלים. מפקדם, יעקב נ., סיפר לי כי הללו, שהיו טירונים, והיה זה להם מבחן-האש הראשון, התקשו במקצת במילוי תפקידם. לפי דבריו לא נותר לנועם ולו אלא ל"שכנע" אותם בגערות ובדחיפות. הנועזים שבהם הגיעו, לבסוף, אל הדלת. נראה שהאחרונים לא היו "סקרנים" לדאות את המתרחש בתוך הבית עצמו. הם הסתפקו, איפוא — פרט למעטים — בהטלת שקיהחומר, ללא סדר, מחוץ לבית. כל אחד במקום עמדו — ומיהרו להסתלק. התוצאה היתה שיעקב ואני נאלצנו לשאת את תרמילי החומר בעצ' מנו לעבר המקומות שנקבעו.

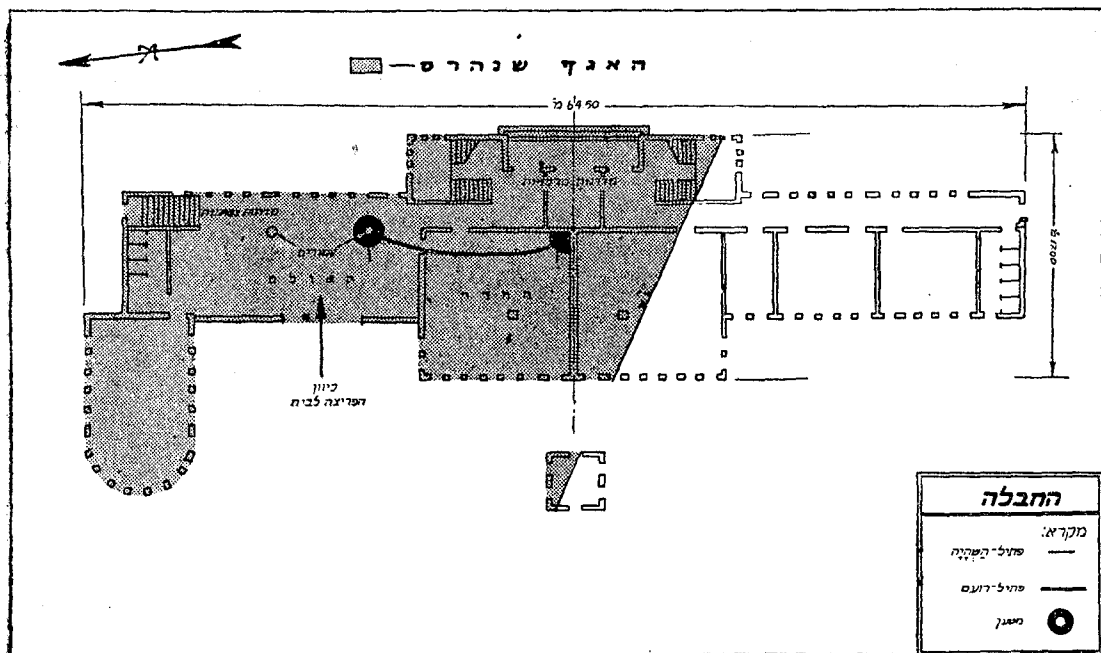
סמל החבלה מוספר:

תרמילי החומר היו מושלכים לאורך שלושים מטר בערך למן דלת הווכית ועד למרגלותיה של המרפסת העגולה. במצב בו נמצאו עלול היה איסוף התרמילים משטח כה גדול להימשך זמן-רב, אלמלא חשו המבערים לעזרתנו.

לבסוף הונח חומר-הנפץ במקומות שנועדו לו וניתנה לנו,

העמוד באולם המרכזי — לאחר הפעולה.

25

הוא עורר בעיה משגשג, מכיון שלא היה חובש ליד
עמדותינו (נקודת איסוף הפצועים היתה, כזכור,
ליד המטה. — הערה). שייקה סיפל בו במסירות
ונשא אותו ואת המקלע עד למקום המפגש. מכאן והלאה
נשאנו באלונקה, דבר שהאט את הנסיגה במידת-מה.
המ"כ יהודה ס. — אף שהיה פצוע בראשו וברגלו — הלך
רגלי, בעזרת חבר, עד באר-יעקב ולא הסכים בשום אופן
לפרוק מעל עצמו את משא נשקו.

ב-0300, כשעה ומחצה לאחר הפיצוץ, הגענו לבסיסנו,
לקיבוץ עקיבא. במשך השעות הבאות הלכנו וחיסלנו את
מלאי הרקטות שלנו בקיבוץ עקיבא, בנסותנו לסמן לכיתה
התועה — עלידי ירייתן ממגדל הקיבוץ — את מקומו
של הבסיס.

לאחר שלוש שעות חזרה לבסיס כיתה החסימה
ה"אבודה"; או היתה השמחה שלמה. התברר כי
לאחר פיצוץ הבניין הפעילה הכיתה את המוקש, כיון ששמעה
קול יריות וקולות-אדם קרובים. אחר החלה בנסיגה, אלא
שבמקום לנוע דרום-מערבה סעתה נעה דרומה, עד
שקרבה למבואות רמלה.

אותה שעה היו הפעמונים, פעמוני הכנסיות של רמלה,
מצלצלים ומוזיקים, כנראה, את התושבים לרגל הפיצוץ.
צלצל פעמונים זה הציל את אנשי הכיתה מן הפח בו
עלולים היו ליפול. הם פנו מיד מערבה, ולאחר "טיול"
שהיה ארוך מן המתוכנן, הגיעו אלינו שלמים ובריאים.
לא שכחנו לכיתה את "עוונה", ומאז כינינו אותה בשם:
"כיתה למי צילצלו הפעמונים... ברמלה".

דרך אופיינית בין הפרדסים — מקום החסימה המזרחית.

הוראות לנסיגה. החסימה הדרומית השיבה כי היא נסוגה
עצמאית, לאחר פירוק המוקש; ואילו החסימה המזרחית,
דומה כי לא הצליחה לקלוט את פקודתו של שניאור. ניסינו
להתקשר עמה פעמים מספר, אך ללא כל הצלחה. המשכנו
בדרכנו על אף החשש לגורלה, מתוך דאגה לבטחון הכוח
כולו, אף שהנפגעים בו לא היו פצועים-קשה.
מכל אנשינו נפגעו שלושה בלבד, ואף אלה פצועים
קל. אחד מהם, שנפצע בירכו, היה מאנשי הרחק.

הדים מפיצוץ מפקדת חסן סלאמה

1. דו"ח יומי מיום 5.4.48:

- מקור בריטי הודיע הבוקר כי בבית נמצאו 20 הרוגים. הפיצוץ גרם לבהלה רבה ברמלה.
- בצהרים הודיע מקור צבאי בריטי שבינתיים נמצאו 30 הרוגים, ביניהם קצין עיראקי גבוה.
- מקור בריטי משטרתי מוסר כי נמצאו 16 הרוגים בחצר "בית-היתומים" וכי עוד כ-14 נמצאים, כנראה, מתחת להריסות — ביניהם שני קצינים עיראקיים.
- מקור ערבי מוסר על 70 הרוגים. מקור ערבי שני נוקב אותו מספר.
- מתברר כי סלאמה עצמו לא היה באותו לילה (4/5.4) בבית, אלא בלוד. עקב מקרה זה נתעוררה התמרמרות גדולה עליו ברמלה ונשמעו גם תביעות לסלקו.
- לפי מקור משטרתי הצטופפו בבוקר ליד הריסות הבית כ-600 ערבים, שנראו היטב גם מבסיסנו בבאר-יעקב. כן נראה במשך הבוקר אמבולנסים נוסעים משם לרמלה.
- סיור אויר מסר כי בשעה 0900 נראו 20 מכוניות עם עיראקים כשהן נוסעות מואדי-צראר לרמלה.
- יש ידיעות כי הערבים המקומיים פינו את "סרפנד אל-חראב".

2. ידיעה מיום 11.4.48:

- מספר ההרוגים בפיצוץ הוא 17, נעדרים 12, ביניהם קצין גרמני, יועצו של חסן סלאמה. קצין תורכי, שהיה בחברתו של הגרמני, ניצל ממות.
- חסן סלאמה, אשר התרעמו עליו והאשימוהו בבגידה, חזר לרמלה בלדיית אנשים מזויינים מקולה ומיפו, הוציא את התחמושת ואת הציד מן הבנין המפוצץ והעבירם לספקדתו החדשה ביהודיה.

اليهوديةا جمون كلية صرفند العسكرية ١٦ شهيد او ١٢ جريحاً بعد حادث الاعتداء

جاء في بيان رسمي ما يلي :
قام اليهود الساعة الواحدة بعد ظهر امس بمهاجمة كلية صرفند العسكرية بعد ان
اخلاها الجيش وتقول انباء غير مؤكدة ان اصابات العرب بلغت ١٦ شهيد او ١٢
جريحاً ونسفت عمارات عدة ولم يعرف عن وقوع اصابات بين اليهود.

קטע מהעתון הערבי „פלמתיץ“, מיום 6.4.48, שתרגומו ניתן להלן:

היהודים מתקיפים בית ספר צבאי בסרפנד.
16 הרוגים ו-12 פצועים לאחר המקרה.

נמסר בהודעה הרשמית דלקמן:

אמש בשעה 0100 לאחר חצות פתחו היהודים בהתקפה על בית הספר הצבאי בסרפנד לאחר שפונה ע"י הצבא. ידיעה לא מאושרת מוסרת שאבדות הערבים הן 16 הרוגים, 12 פצועים; כן פוצצו מספר בתים. אין ידיעות על אבדות בין היהודים.

לקח – לאחר יום ולאחר מספר שנים

1. דו"ח מפקד הפעולה מיום 5.4.48 שעה 1100:

תוצאות

הבית פוצץ בחלקו הגדול – שני שליש לבטח – על האנשים שהיו בו.

ביצוע

החסימות – לא פעלו. תגבורת (של האי.ב. – המער.) לא הגיעה.

ההבטחה – לא פעלה. תגבורת (של האי.ב. – המער.) לא הגיעה.

הרתק – פעל בצורה יעילה במשך כל הזמן.

הפורצים – פעלו במרץ ובהעזה.

הסבלים והחבלנים – פעלו לפי התוכנית.

הש"ר – פעל בסדר. הנסיגה התעכבה במקצת בגלל נשיאת הפצועים.

הקשר – הופסק אל חסימה 11 (מזרחית) למשך שעות בגלל המרחק, השטח הגבעי והפרדסים.

אבידות

לאויב (הערכה) – 25 הרוגים, פצועים רבים. בבוקר נראו מכוניות רבות נושאות פצועים

ואנשים רבים העוסקים בפינוי ההריסות.

לנו – שלושה פצועים קל.

הוצאת תחמושת

303. „ברן“ (ורובים) – 1.115 כדור.

300. (בראונינג) – 1.650.

9 מ"מ (סטן) – 1.061.

38. (אקדח) – 47.

45. („טומי“) – 315.

רימונים – 37.

פצצות מרגמה 2" – 15.

אבדו

16 מחסניות סטן.

3 מחסניות „טומי“.

(הקורא יזכור כי באותה תקופה היו נוהגים ל„און“ את מחסני היחידה ע"י „הוספה של מה בכך“

לכמויות התחמושת שהוצאו בפעולה ולציוד שאבד בה. – המער.)

שגל

לקחנו תת-מקלע „סטן“ עם מחסנית, 3 כדורים.

מסקנות

לגבי האויב:

- א. היה מאורגן בעמדות בבית. אל חלק מהעמדות שבחצר נכנס לאחר פתיחת האש.
- ב. פעל מיד לאחר שנשמעו היריות הראשונות.
- ג. המכיינים שלו פעלו במרץ ובמהירות רבה לכיוון הרחק שלנו.
- ד. נזרקו כמה רימונים (שלושה לערך).
- ה. לא נשמעו כל קולות הזעקה או מתן פקודות בבנין — פרט ליללות פצועים.
- ו. האויב הופתע והבחין בכוחותינו רק עם פריצת הגדר.

לגבי כוחותינו:

- א. הסבלים צריכים להיות חיילים טובים ואמיצים ומונהגים ע"י מפקדים בקבוצות שאינן עולות על חמישה אנשים.
- ב. החגור אינו מושלם: הכפתורים חופשיים ואינם נסגרים — דבר הגורם לאבדן מחסניות.
- ג. לכל סרט של המכונה (מק"ב) חייב להיות ארגז. כן יש לבדוק שהכדורים בסרט יהיו מוכנסים כהלכה — נלא גורם הדבר למעצור ולאבדן תחמושת.
- ד. יש לאמן את כל אנשי הפלוגה בנשיאת פצועים.
- ה. התאורה בבנין עזרה להצבת כלי-הנשק ולהתמצאות עד הפריצה, ואילו מכאן ואילך היתה מסוכנת. יש לקבוע, איפוא, אנשים מיוחדים ל"חיסול" מנורות, אם הדבר אינו ניתן לביצוע ע"י סידור מרכזי של ניתוק קו החשמל.
- ו. מסירת הדעות בקול רם עלולה לגלותנו לאויב.
- ז. ה"טומי" הוכח כבעל יעילות מוחלטת לפורץ. יש לשאוף שלכל פורץ ינתן כלי-נשק זה.
- ח. בעקבות פיצוץ בית מופיע מעין ערפל-אבק. יש לקחת בחשבון דבר זה שעה שדנים בריכוז הנסיגה.
- ט. בנסיגה אין המפקדים שולטים על אנשיהם. יש לקבוע מראש אותות בפנס צבעוני מהמטה לכל יחידה, ותשובה של כל יחידה לאות.
- י. כובעי הפלדה הם אמצעי חשוב למניעת פגיעות. העובדה שכדור פגע בכובעו של אחד מאנשינו והאיש נפצע קל, מעידה על האנשים.

2. מ ל ק ח הפעולה

הקושי במיכום

הפשיטה על מפקדתו של סלאמה היתה, אולי, בין המוצלחות ביותר שבסוגה במלחמת העצמאות. אולם בניגוד לפשיטות לטוחים ארוכים, אשר בהן הבעיה העיקרית היא התנועה למגע והנסיגה, התבלט בפשיטה בה אנו עוסקים, דוקא צד הדיוק של ביצוע הפעולה ביעד עצמו.

קשה להבחין בשגיאות אשר נעשו בפעולת-קרב שנסתיימה בהצלחה, כי אפילו נעשו — מכסה עליהן ההצלחה. ואילו במקרה של כשלון, מתבלטות מיד הטעויות כאילו היה זרקור ענק מצביע עליהן. אכן, גם את הפשיטה המוצלחת הזו יהיה עלינו לנתח הן מבחינת הלקח החיובי המאלף אשר בה,

והן מבחינת השגיאות שקרו אגב ביצועה, אשר גם לקחן מאלף.

פשיטה זו כדוגמה לפשיטה בכלל

בפשיטה זו באו לידי ביטוי מרבית הקוים האופייניים לפשיטה בדרך-כלל:

1. פיצוץ המפקדה הערבית סייע להצלחתו של מבצע "נחשון", לפחות בגזרה המערבית של הדרך לירושלים, בכך שהוציא מכלל פעולה את מפקדת האויב בגזרה זו ערב המבצע עצמו. בהצמדה זו של הפשיטה אל מבצע "נחשון", בא על ביטוי אחד הכללים העיקריים של הפשיטה באשר היא, ותוא: כדי שתופק מהפשיטה (או ממכלול פשיטות) התכלית המכסימלית, היינו — כדי שתסייע להשגת

הכרעות גדולות, הכרח הוא לשלבה באותה מערכה העומדת אותה שעה על הפרק.

2. הפשיטה על מפקדת סלאמה נבנתה על עקרון "פגע וברח", או ביתר דיוק — גש, פגע וברח. השלב "גש" בוצע בשקט ובמהירות, מבלי שיאלצו להכנס לידי התמודדות עם האויב. שלב "פגע" הוכנן לפרטיו בדיקנות רבה, ובוצע במהירות כדי למנוע כניסת כוחות אויב — שנהנה מעדיפות כללית בגזרה זו — לפעולה נגד הכוח הפושט. ומיד אחרי ה"פגע" בוצע ה"ברח" — הנסיגה שהתנהלה תוך חיפוי עצמי.

כך בא על ביטויו הכלל השני — שפשיטה היא פעולה התקפתית יזומה ללא מגמת התבססות, או למגמת התבססות זמנית בלבד. כלל אחר שבא לידי ביטוי הוא, כי כל פעולת פשיטה חייבת להסתיים בנסיגה מתוכננת מראש.

3. פעולה זו נבדלה מקרב-התקפה רגיל מהבחינות הבאות:

- מבנה הכוח והנשק בו השתמשו לא היו סטנדרטיים.

- הכוח שלקח חלק בפעולה היה מורכב ממספר גדול-יחסית של כוחות-משנה קטנים.

אלה הם מקוי ההיכר האופייניים לפשיטה בדרך כלל.

הכנות מוקדמות

1. ידיעות. הפיקוד לא חסך כל מאמץ כדי להשיג ידיעות מפורטות ומדויקות ככל האפשר ממקור

רות הש"י, מתצלומי-אוויר, מתצפיות ומסורים (בעיקר לבחינת דרך הגישה והנסיגה) וכן מתרשימים של הבנין. שכן הפשיטה, יותר מכל פעולה אחרת, מחייבת תכנון מדויק ומפורט והתמצאות טובה של כל אחת מיחידות המשנה, עקב הצורך בביצוע מהיר ו"חלק"; והללו לא יתכנו בלי שימוש בידיעות מנופות ומדויקות.

2. תכנון. "כל מה שיש באוקינוס, מצוי אף בכל טיפה אשר בו". עקרונות המלחמה הגדולים, כוחם יפה גם לגבי מבצע זעיר ביותר כגון פשיטה. בתכנון הפשיטה על מפקדת "מחוז-לוד" באו על ביטויים העקרונות הבאים:

א. דביקות במטרה: עצם בחירת מפקדתו של חסן סלאמה — "צומת-העצבים" של האויב — כיעד לפשיטה מקרב יעדים אפשריים רבים שבאותו מרחב — מעידה על תפישה קולעת של סוג המטרות אליהן יש לכוון פגיעות פשיטה, כדי שתושג תוצאה מכסימלית מסייעת-להכרעה. זאת ועוד — פיצוץ המפקדה הושהה וננצר עד הגיע המועד אשר הבטיח ניצול מלא של תוצאות הפעולה, כלומר — עד מבצע "גח-שון".

ב. הפתעה: את ההצלחה יש לזקוף בראש וראשונה לזכות העובדה שהפעולה תוכננה כך, שהכוח הפושט ינחית את מכתו בהפתעה מוחלטת. בתכנון הושם דגש על המהירות בביצוע, כדי לנצל בשלמות את תוצאות ההפתעה הראשונה, ומה גם שעצם המהירות מסייעת להפתעה.

מהריסות הבניין.

הביצוע

1. מסע הגישה.

מסע הגישה בוצע במהירות, ללא תקלות וללא טעויות בדרך. דבר זה יש לזקוף הן לזכות הטוח הקצר של הפשיטה, והן לזכות הכרת השטח, כתוצאה מהסיוורים המוקדמים הרבים שנעשו בו.

2. היערכות.

מן הראוי לציין את סדר כניסתם של כוחות-המשנה לשטחי היערכותם: הכוחות — לחסימות, לאבטחת אזור הפעולה ולסיוע, מוקמו לפני שהכוח המבצע העיקרי החל בתנועתו האחרונה אל היעד. היה בדבר משום הבטחת פעולתו. לו היה מתגלה ונאלץ לפרוץ בגלוי ובכוח, יכול היה לסמוך על הבטחה היקפית בפני התערבות תגבורות כי תופענה; וכן על חיפוי מידי הנשק המסייע, שהיה כבר מוצב במקומו. ואכן, חיפוי האש מידי הסיוע נדרש אומנם במהלך הפעולה — וניתן.

שתי דרישות נתבעות בשלב-הפוח (התנועה להיערכות וההיערכות) בכל פשיטה: תנועה זהירה ומוסתרת, כדי למנוע גילוי מוקדם מדי; והמנעות מרוח-זמן גדול מדי בין סיום התנועה להיערכות לבין ראשית הביצוע בפועל. בפשיטה זו קויימה הדרישה הראשונה. לעומת-זאת השתתתה פתיחת הביצוע — דבר שהגדיל, להלכה, הן את אפשרות הגילוי והן את סכנת התערבותם של כוחות אויב מבחוץ. בדרך כלל עמדה הפשיטה בשלב זה בסימן של מול: האויב לא פטרל בסביבה הקרובה ליעד.

3. פריצה וחבלה.

א. ההתקרבות לגדר בוצעה בזהירות רבה ובשקט. הכוח הפורץ הצליח להגיע לגדר מבלי שנתגלה, וזאת — אף כי שני זקיפי אויב פסעו ליד גדר זו. הדבר מעיד על רמה גבוהה של אימון הפרט. מיד עם הגילוי פעלה החוליית הפורצת בהתאם לתוכנית במהירות ובמרץ. היא ויתרה — שלא מרצונה — על הנסיון לפרוץ בשקט, הפעילה את כלי-נשקה כלפי הזקיפים ופרצה את הגדר ב"טורפדו-בנגלור". לעומת זאת חל עיכוב — "שלא בהתאם לתוכנית" — משנפצע מפקד החוליית הנעה בראש, שנועדה להבטחת של אזור הפעולה. עיכוב זה סולק בהתערבות נמרצת של מפקד בכיר יותר, והובלט בכך תפקידו של מפקד-מכון כללי לכוח-הפורץ.

ב. רתק-האש היה יעיל ומילא את התקוות

ג. ריכוז — ותסכון: יש סוברים שהתכנון לא מיצה את מלוא האפשרויות לריכוז הכוח, ביחוד בכל הקשור ביצירת עדיפות אש, וזאת — מתוך שאיפה לבטחון יתר. מתוך עשרה מקלעים הוקצו חמישה לחסימות ולהבטחת אזור הפעולה, אף-כי — לפי סברה זו — ניתן היה להשתמש לתפקידי חסימה (בלילה ובשטח הסגור בו התנהלה הפשיטה) בעיקר בנשק אבטומטי קצר-טוח, דבר שהיה מאפשר לרכז יותר מקלעים בבסיס-האש לתפקידי רתק. לערמת-זאת סוברים אחרים, כי הקצאת הכוחות להבטחה היתה הכרחית, כדי לעמוד בפני תקלות אפשריות. הגם שבדיעבד לא התעורר הצורך להפעילן.

הערכות אלו לגבי ענין ריכוז הכוח תשתקפה נה, כמובן, גם בשאלת חסכון-הכוחות — אשר בדרך כלל אינו אלא, "הצד השני של המטבע" לעקרון הריכוז. כאן עלול להתעורר ערעור שתכליתו תכונן הפעם לא לתוספת ריכוז כוח-אדם, כי אם להקטנה כוללת של הכוח הפועל, לשם השגת מכסימום של קלות במבנהו ומהירות בפעולתו. וזאת לפי הכלל: "במהירות — הבטחון".

ד. הבטחה: על-ידי הצבת החסימות והקצאת יחידות משנה להבטחה — בא לידי ביטוי רב עקרון הבטחון. אומנם מערך ההבטחה לא הגיע, כאמור, לידי מבחן הנסיון — מאחר שכל תגבורת אויב לא הופיעה — אולם, במידה שניתן לראות מן התכנון, היה במערך זה כדי להשיב על כל אפשרות של הרפתת תגבורת-אויב.

3. תדרוך ותרגול. בהכנות המוקדמות לפשיטה בוצע בערב הפעולה תדריך מסכם לממלאי התפקידיים (בעזרת תרשימים בלבד). אשר לתרגול, אומנו האנשים ב"נושאים" אשר היו כלולים בפעולה בהתאם לתכנון, כגון: הפעלת מקלע בראונינג, פריצת-גדר במספרים וב"טורפדו-בנגלור", טיהור-בית והליכה שקטה בפרדסים. אולם לא תורגלה "חורה-כללית" של הכוח בכללו לקראת הפשיטה. הסיבה לכך נעוצה, כנראה, במגמה לשמור על סודיות מוחלטת.

אולם אין לראות בהצלחת הפעולה עדות להעדר הצורך, כביכול, בתדרוך ובתרגול מדוקדקים.

לעומת-זאת יש לציין את ההתעצמויות ואת התדריכים החוזרים ונשנים שנעשו במפקדת הגדוד בנוחות המ"פ, ואת התדריך-תרגיל שנערך במפקדת החטיבה למפקד הפלוגה המבצעת, בו הציג מפקד החטיבה לאחרון שאלות ו"מצבים בלתי נוחים" שהעמי-דהו במיצר — כדי שבשעת הפעולה יוכל לצאת למרחב.

שתלו בו: אם גם לא שיתק ממש את אש האויב — הרי משך אליו את רובה, ואיפשר לכוח הפורץ לפרוץ לבנין מבלי להפגע. וזאת — אף כי הדבר היה בלילה והכלים לא טווחו מראש. כאן המקום לציין כי על אף מסיבות אלו, היה דיוקה של האש רב והיא לא פגעה באיש מקרב התוקפים.

לעומת זאת אפשר להצביע על שתי נקודות לקויות בענין הרתק: האחת — ביחס לסימן לפתיחת אש הסיוע, והשנייה בענין התיאום בהעתקת אש זו. כסימן לפתיחת אש הסיוע ללא פקודה מיוחדת נקבעה יריה שתיירה על-ידי אנשינו או על-ידי אנשי האויב. סימן כזה עלול להיות למכשלה: יריה „שגרתית“ של זקיף עלולה היתה להפעיל את הסיוע בטרם זמן. ואילו נודמנה יריה כזאת, או התלקחות של חילופי יריות, שעה שהפורצים כבר עברו את הגדר, אך עדיין נמציאו בחצר — כי אז היה שטף אש הסיוע הראשון (אשר הוסכם כי ינתן בתחילה אל הקומה הראשונה של הבנין — וממילא „יטאטא“ את החצר) פוגע בפורצים ללא הבחנה.

בענין העתקת האש — לא ברור כיצד תואמה זו, אם לפי הוראת המ"פ באלחוט, או לפי לוח-זמנים קבוע מראש.

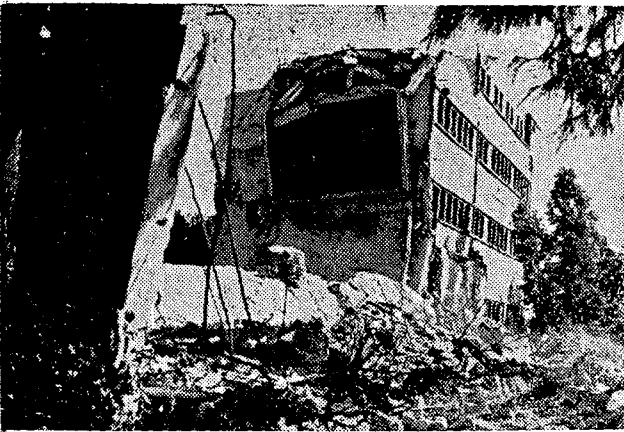
תיאום לפי לוח-זמנים אין בו כשלעצמו כל רע, אם מתכננים מראש אפשרויות להכנסת שנויים בתוכנית האש. באם לא נעשה כך, הופך התיאום לפי לוח זמנים לנוקשה. ואכן, לו נתקל הכוח הפורץ בהתנגדות, שהיתה מצריכה „רתק“ על הקומה הראשונה או על חלק ממנה גם לאחר פריצת הגדר, לא יכול היה לדרוש זאת.

הפתרון לבעיות הנ"ל הוא קשר ישיר בין הכוח הפורץ לבין הכוח המסייע, ע"י כמה אמצעים אלטרנטיביים (אלחוט, רקטות וכיו"ב).

ג. ה ח ב ל ה — השתתות ה„סבלים“ הטירונים נושאי חומר הנפץ בכניסה לחצר, וכן אי הכנסת רבים מתרמילי המטען למקום הפיצוץ של הבנין פנימה — גרמו לתקלה. על זו התגברו, אומנם, החבלנים בעזרת המבערים, אולם נראה שניתן היה להמנע ממנה כליל, אילו הוקצה לתפקיד ה„סבלות“ אחוז ניכר של „ותיקים“, ואילו חולקה יחידת-הסבלים לחוליות משנה בנות 4-5 אנשים, כל אחת בפיקוד מ"כ.

4. ניתוק המגע.

משתופעל מנגנון ההצתה וניתן סימן הנסיגה — החלה נסיגה נחפזת מתוך החצר, ומספר חוליות לא שמרו על מביניהן. בחלקם של החבלנים עלה לצאת

האגף שנשאר לאחר הפיצוץ (מהעמוד — בפינה השמאלית — ועד לקיר האטום השתרע האגף שנהרס).

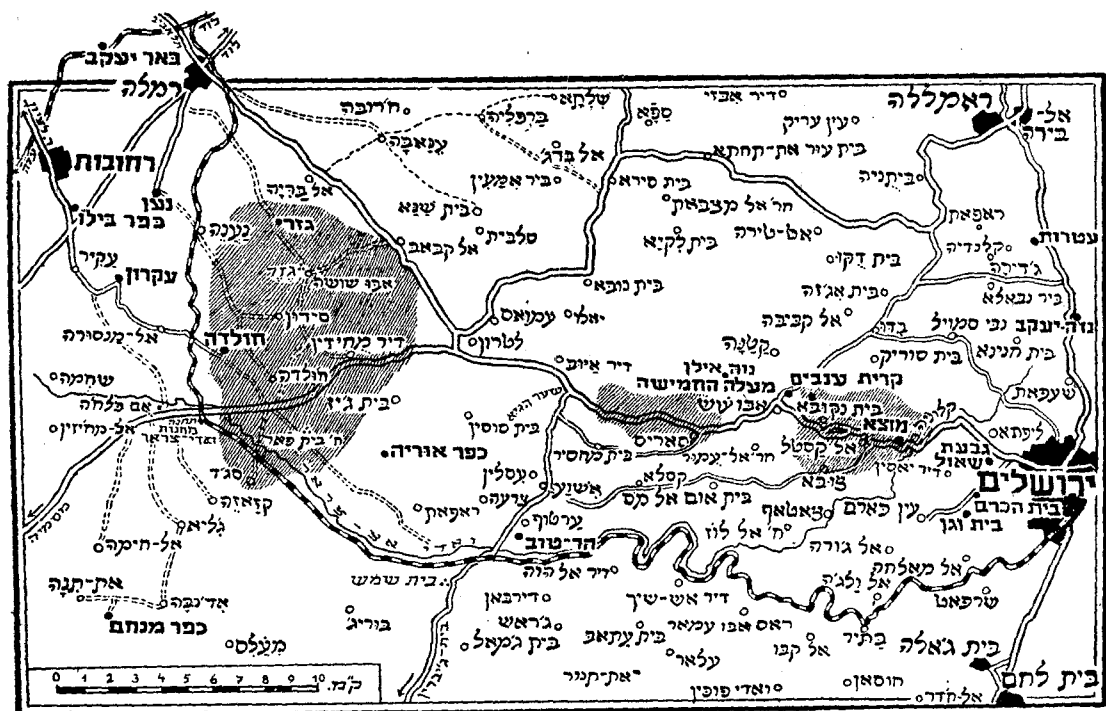
אחרונים וללא הבטחה. נראה כי במסיבות אלו עלולות היו להגרם תקלות. אילו היה ניתוק המגע מתבצע תחת לחץ-אויב תוך כדי לחימה.

5. הנסיגה.

הודות לקוצר ה„טוח“ לא נתעוררו במלוא הקיפם בעיות קשיים הכרוכים בדרך-כלל בנסיגה לאחר פשיטה. עם-זאת נתבלטה אחת הנקודות הרגישות ביותר שבכל נסיגת פושטים: פינוי הפצועים. הפצועים — 3 בלבד ופצועיהם קלים — הכבידו על הנסיגה והאיטוה; וזאת, כנראה, בשל חוסר הכנה ותרגול מוקדמים בביצוע צד זה שבנסיגה. במקרה של אבדות במימדים גדולים יותר, ומה גם בתנאי רדיפה וקרב — עלול היה ענין זה להוות גורם חמור. בנסיגה קרה מקרה יוצא דופן: החסימה המזרחית (11) — אף כי הוביל אותה סיר מאנשי באר-יעקב שהשבילים היו נהירים לו — עשתה משום מה „קשת“ רחבה ביותר, תוך סטייה מרחיקת לכת מנתיב הנסיר גה שנקבע והגיעה עד כק"מ מרמלה. הדבר מעיד על ההכרח, כי מפקדי יחידות-משנה מעין זו יהיו מאומנים בהולכה עצמאית של יחידה אף בתנאי לילה. יתכן שאילו היה מכשיר האלחוט — אשר נאלם, בשל מיסוך, בהשפעת הפרדסים — פועל כהלכה, ניתן היה למפקד לסייע לכיתה התועה להחליץ ממצבה.

ערכה של הפעולה

פיצוץ מפקדתו של חסן סלאמה פגע פגיעה קשה ביותר ב„מפקדה המערבית“ הערבית. פרט לאנשי הגרעין המגויס נהרגו גם רבים מאנשי המטה ועוזריהם בו העבודה הסדירה.

מרחב, נחשון.

● יתכן והתוצאה החשובה מכול נתבטאה בהנמכת הפרסטיז'ה של חסן סלאמה בקרב האוכל-סיה שבמרחב פיקדו ובדכדוך רוחה. ונראה הדבר שכשלונו האישי של חסן סלאמה — שלא השכיל להגן אפילו על מפקדתו שלו — השפיע על האוכלוך סיה במיוחד, בשל נטייתה, מעצם-טבעה, לייחס חשיבות-יתר שלא במקומה — למנהיג.

לעומת זאת היו להצלחת הפשיטה תוצאות הפוכות לגבי האוכלוסיה היהודית — על כוחות המגן בכלל ועל חטיבת "גבעתי" במיוחד (ואכן, השפעתה עליה ניכרה גם בהמשך הנהיג הקרבי שלה). וזאת — מכיון שהפשיטה על מפקדת "מחוז לוד" היתה בשעתה אחת הבולטות במלחמת העצמאות. ואין זה מקרה — שכן הורחה ולידתה באו לה על רקע הנסיון שנרכש ונאגר בתודשי הלחימה הראשונים; ונסיון זה בפשיטה ובמהלומות-חטף לא היה מועט.

עם זאת, לא יכולה פשיטה זו — ככל פשיטה אחת-רת — לשמש מעין "כוזה ראה וקדש", אך יש בה, כפי שניסינו להראות, הרבה מן המאלף ואף מן המופת.

לפגיעה במטה-אויב נודעת חשיבות מיוחדת, ולא-כל-שכן בשעה שהמדובר במטה של כוח סדיר-למחצה. מבחינה זאת זכה "נחשון" להצלחה מרובה. שתי מפקדות הוצאו וזמנית מכלל שימוש — מפקדתו של חסן סלאמה וזו של עבד אל-קאדר — דבר שהוא אחד מההישגים הנאים של מלחמת העצמאות.

לפי עצם טיבה של הפגיעה לא נצטמצמה השפעה-תה באותה נקודה שנפגעה, כי אם התפשטה והלכה מעגלים-מעגלים. תחילה הורגשה בסביבה הקרובה ביותר ואח"כ בסביבות רחוקות יותר:

● הפעלתו של גרעין הכוח-הלוחם שהיה ברשר-תו של חסן סלאמה שובשה ונתעכבה — והוא הורגש אך מעט בימי מבצע "נחשון".

● הריכוזים הגדולים של האוכלוסיה הערבית, הכפר-רית והעירונית, בגיזרה המערבית של דרך ירושלים — אלה שבלוד וברמלה — הסמוכים למפקדה שפור-צצה, התרשמו רושם רב מן הפעולה. דעתם הופנתה בראש וראשונה לבטחונם הם, ולא ששו לצאת לקרב גם בשעה שנקראו לכך.